

Archeologisch onderzoek naar de voorgeschiedenis van De Hoeve 22 te Netersel

*Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven
op locatie Hems bv in de gemeente Bladel*

T.A. Goossens
A.C. Van de Venne

Archol

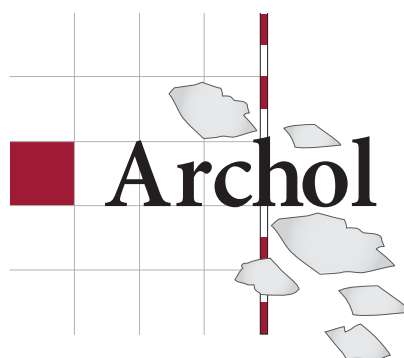
357

Archeologisch onderzoek naar de voor- geschiedenis van De Hoeve 22 te Netersel

Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven op locatie

Hems bv in de gemeente Bladel

T.A. Goossens
A.C. Van de Venne

Colofon

Archol Rapport 357

Archeologisch onderzoek naar de voorgeschiedenis van De Hoeve 22 te Netersel

Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven op locatie Hems bv in de gemeente Bladel

Opdrachtgever: Hems bv
Contactpersoon opdrachtgever: dhr. R. van Grinsven

Projectleiding: drs. T.A. Goossens
Auteur: drs. T.A. Goossens
Met een bijdrage van: drs. A.C. Van de Venne

Tekstredactie: drs. T.A. Goossens
Beeldmateriaal: ing. S. Shek

Opmaak: dhr. A.J. Allen

Autorisatie: drs. T.A. Goossens

Handtekening:

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'T.A. Goossens', with a large, stylized flourish extending from the bottom left.

ISSN 1569-2396

© Archol, Leiden 2017
Einsteinweg 2
2333 CC Leiden
info@archol.nl
Tel. 071 527 33 13

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
	1.1 Aanleiding en doelstelling	5
	1.2 Onderzoeksgebied	7
	1.3 Onderzoeksopzet en organisatie	7
2	Doel- en vraagstellingen	9
	2.1 Inleiding	9
	2.2 Vraagstellingen	9
3	Strategie en methodiek veldwerk	13
	3.1 Strategie	13
	3.2 Methodiek	15
4	Landschappelijk, archeologisch en historisch kader	17
	4.1 Landschappelijk kader	17
	4.2 Archeologisch kader	20
	4.3 Historisch kader	22
5	Resultaten	25
	5.1 Bodemopbouw	25
	5.2 Sporen	27
	5.3 Vondsten	34
	5.4 Monsters	35
6	Synthese	37
	6.1 Conclusie	37
	6.2 Beantwoording onderzoeksvragen	38
	6.3 Waardering	39
	6.4 Advies	42
	Literatuur	45
	Lijst van figuren	46
	Lijst van tabellen	47
	Bijlage I Sporenlijst	49
	Bijlage II Vondstenlijst	49
	Bijlage III Profielbeschrijvingen	51
	Bijlage IV Aardewerkdeterminaties	54

1 Inleiding

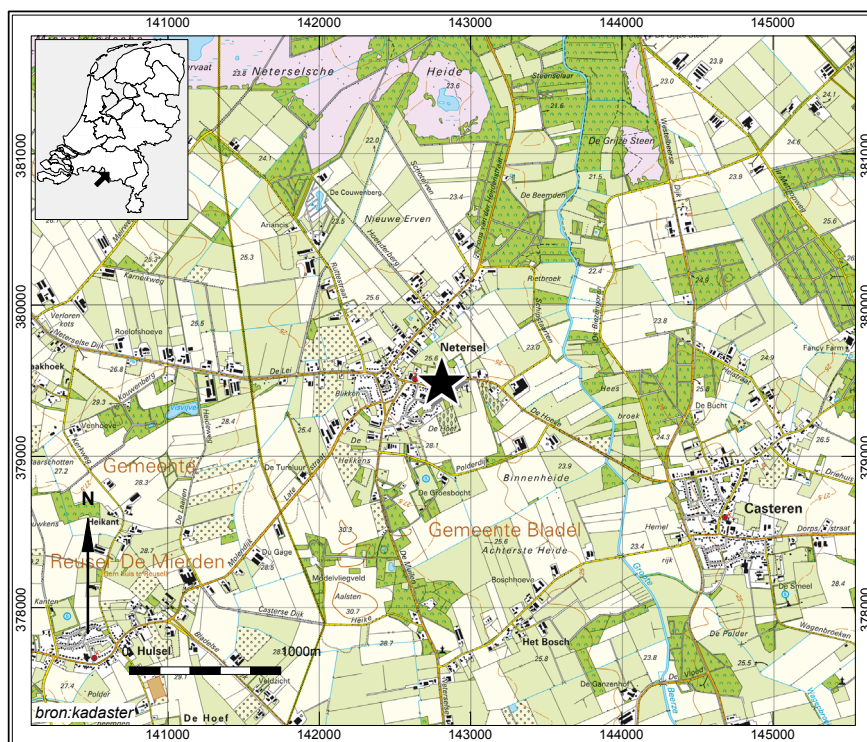
1.1 Aanleiding en doelstelling

Archol bv heeft in opdracht van Hems bv een Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-p) uitgevoerd in het plangebied De Hoeve 22 (Figuur 1.1). Het onderzoek heeft plaatsgevonden op vrijdag 17 december 2016. Het onderzoek is uitgevoerd conform het Programma van Eisen (PvE).¹

Aanleiding voor het onderzoek zijn de nieuwbouwplannen van Hems bv voor locatie De Hoeve 22 te Netersel. De gebouwen op dit perceel worden op termijn gesloopt om plaats te maken voor woningbouw. Hierbij wordt ook een nieuwe toegangsweg met infrastructuur aangelegd (Figuur 1.2)

In verband met de geplande sloop en nieuwbouw is het noodzakelijk om de daadwerkelijke archeologische waarden binnen het plangebied vast te stellen. Diepgaande verstoringen van de bodem ten gevolge van deze nieuwbouwactiviteiten vormen een directe bedreiging voor de archeologische waarden in de ondergrond. Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Bladel geldt voor het zuidelijke deel een hoge archeologische verwachtingswaarde vanwege de ligging in een historisch lint, terwijl het noordelijke deel ligt in een terrein met vastgestelde archeologische waarde (Figuur 1.3). Op grond van deze archeologische (verwachtings)waarden heeft de gemeente besloten, dat een karterend en waarderend proefsleuvenonderzoek moet plaatsvinden voordat de ondergrond als gevolg van sloop en nieuwbouw verstoord gaan worden. Dit onderzoek heeft tot doel om de ligging, aard, conservering en datering van de mogelijk aanwezige archeologische resten vast te stellen.²

Figuur 1.1
Ligging plan- en onderzoeksgebied.

¹ Berkvens 2016.

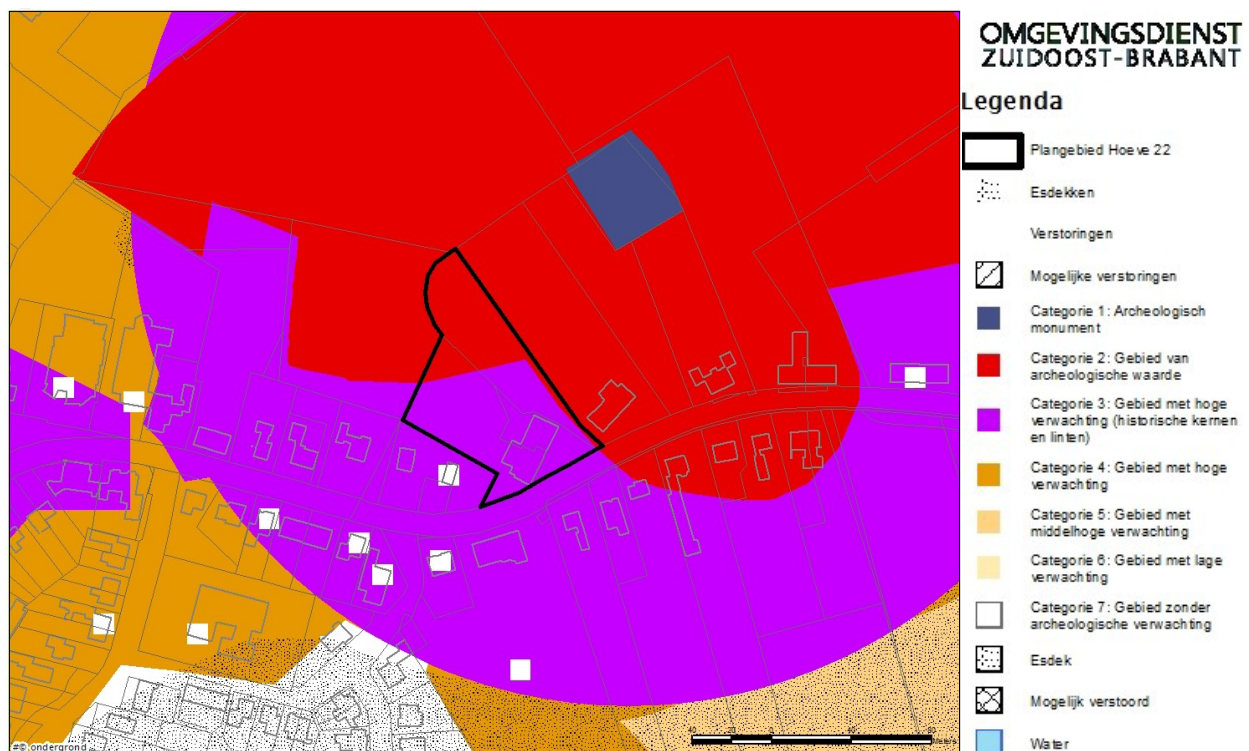
² Berkvens 2016, 6.

Figuur 1.2

Geplande nieuwbouw op locatie Netersel De Hoeve 22 (opgesteld door Compositie 5-stedebouw bv; uit: Berkvens 2016, figuur 1).

Figuur 1.3

Uitsnede van de archeologische beleidskaart van de gemeente Bladel met ligging plangebied (zwarte omlind).

1.2 Onderzoeksgebied

Het plangebied ligt in het noordoosten van Netersel: direct ten noorden van de weg De Hoeve op nummer 22, ingeklemd tussen twee woonkavels. Het plangebied – tevens onderzoeksgebied – heeft een omvang van 6.155 m². Het was ten tijde van het onderzoek in gebruik als vleesverwerkend bedrijf en een bijbehorend woonhuis in de vorm van een langgevelboerderij.

1.3 Onderzoeksopzet en organisatie

Als sinds 1961 kent Nederland een monumentenwet. In 2007 werd deze wet vervangen door de Monumentenwet 1988, die op zijn beurt per 1 juli 2016 is komen te vervallen en deels is overgegaan naar de Erfgoedwet. Deze wet regelt de omgang met het archeologisch erfgoed. Iedere initiatiefnemer van projecten waarbij de bodem wordt verstoord kan door de overheid verplicht worden een rapport te overleggen waaruit de archeologische waarde van het te verstoren terrein (het plangebied) blijkt. Voor een dergelijk rapport is archeologisch onderzoek vereist: het archeologisch vooronderzoek. Dit onderzoek heeft tot doel vast te stellen of in het plangebied waardevolle vindplaatsen voorkomen. Het vooronderzoek is opgebouwd uit twee onderdelen: het bureauonderzoek (BO) en een eventueel inventariserend veldonderzoek (IVO), elk met bijbehorende standaardrapportages.

Het doel van een bureauonderzoek is het vaststellen of, en zo ja, welke typen archeologische vindplaatsen precies in het plangebied worden verwacht ("gespecificeerde archeologische verwachting"). Het IVO dient ertoe deze vindplaatsen daadwerkelijk op te sporen (karterende fase) en de omvang en waarde in kaart te brengen (waarderende fase). Proefsleuvenonderzoek is één van de methodes die kan worden toegepast bij een IVO.

Het bureauonderzoek heeft reeds plaatsgevonden in 2016 in het kader van een Programma van Eisen, waarin is gewezen op de voornoemde (deels hoge) archeologische verwachting voor het plangebied.³ Het hier gepresenteerde onderzoek betreft een IVO, karterende en waarderende fase in de vorm van proefsleuven ter toetsing van deze verwachting. Na afronding van dit onderzoek dient de overheid, op basis van het advies van Archol, een besluit te nemen over het vervolgtraject. Als geen archeologische waarden zijn aangetroffen, kan het besluit inhouden dat het archeologisch onderzoek is afgerond. Als echter blijkt dat in het plangebied behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aanwezig zijn, dan kan de initiatiefnemer verplicht worden tot een aanpassing van de plannen (de vindplaats blijft in de grond behouden), of tot een archeologische opgraving.

Het onderzoek is uitgevoerd conform de in het PvE vastgestelde methodiek en de richtlijnen in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 4.0.3).⁴ Drs. R. Berkvens van de Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant trad tijdens het onderzoek op als adviseur van het bevoegd gezag, de gemeente Bladel (Tabel 1.1).

³ Berkvens 2016, 6.

⁴ Berkvens 2016.

Het proefsleuvenonderzoek van 17 december 2016 is uitgevoerd door een veldteam van Archol en een kraan met ervaren machinist van Luyten Archeologisch Grondwerk uit Hapert. Het project is geleid door senior-KNA-archeoloog drs. T.A. Goossens (Tabel 1-2).

Soort onderzoek:	Waarderend proefsleuvenonderzoek (IVO-p)
Projectnaam:	Locatie Hems bv
Archolprojectcode:	NDH1679
ARCHIS-zaakidentificatienummer:	4025565100
Uitvoerder:	Archeologisch Onderzoek Leiden bv
Periode van uitvoering veldwerk:	17 december 2016
Periode van uitvoering uitwerking:	December 2016-februari 2017
Provincie:	Noord-Brabant
Gemeente:	Bladel
Plaats:	Netersel
Toponiem:	De Hoeve 22
Kaartblad:	51C
Coördinaten gebied:	centrumcoördinaat 142.815 / 379.505
Opdrachtgever:	Hems bv (contactpersoon dhr. R. Van Grinsven)
Bevoegd gezag:	Gemeente Bladel (contactpersoon dhr. A. Van der Staak)
Adviseur bevoegd gezag:	drs. R. Berkvens (Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant)
Beheer en plaats van documentatie en vondsten:	Provinciaal depot bodemvondsten van Noord-Brabant
Oppervlakte plan- of onderzoeksgebied:	Beide 6.155 m ²
Huidig grondgebruik:	
Geomorfologie:	Terrasafzettingen met dekzand (3L12)
Bodem:	Enkeerdgrond (zEZ23)

Tabel 1-1

Administratieve gegevens.

naam	rol/ functie	bedrijf
drs. T.A. Goossens	Projectleider en senior-archeoloog	Archol bv
drs. M.A. Hemminga	Veldwerkleider en senior-archeoloog	Archol bv
J. van der Leije MA	veldarcheoloog en senior-archeoloog	Archol bv
R. Huiskamp	Veldassistent	Archol bv

Tabel 1-2

Samenstelling onderzoeksteam.

2 Doel- en vraagstellingen

2.1 Inleiding

Doel van het Inventariserend Veldonderzoek (IVO) is het toetsen van de gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Het IVO gebeurt door middel van proefsleuven, waarbij extra informatie wordt verkregen over de bekende of verwachte archeologische waarden, en door het nader inventariseren en waarderen van archeologische vindplaatsen. Daarbij dient de aan- of afwezigheid van archeologische waarden vastgesteld te worden. Indien delen van een vindplaats worden aangetroffen dient de inhoudelijke en fysieke kwaliteit (aard, datering, karakter, omvang, gaafheid, conservering) van de vindplaats bepaald te worden. Gegevens moeten worden verzameld met betrekking tot:

- de archeologische relevante kenmerken en kwaliteiten van landschap en bodem van het onderzoeksgebied;
- de fysieke kwaliteit van vindplaatsen en hun landschappelijke context;
- de inhoudelijke kwaliteit van vindplaatsen.⁵

2.2 Vraagstellingen

Het archeologisch onderzoek is gericht op het zoeken naar archeologische vindplaatsen en hun ruimtelijke en (cultuur)landschappelijke context. De vragen dienen beantwoord te worden voor zover het uitgevoerde onderzoek dat mogelijk maakt. Indien geen antwoord mogelijk is, dient dat toegelicht te worden. Geef de mate van zekerheid of onzekerheid aan. Antwoorden op vragen, waarop in eerste instantie het antwoord ja/nee is, dienen te worden toegelicht met een beargumenteerde interpretatie.

Bodemopbouw en landschap:

1. *Wat is de fysiek-landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied (geologie, bodemkunde, geomorfologie, afstand tot water, reliëf)?*
2. *Hoe is de opbouw van het profiel in bodemkundige zin? Is er sprake van een esdek, podzol, veenvorming, etc.? Zijn er fases te onderscheiden in de bodemopbouw? Wat zijn de onderscheidende kenmerken daarvan en wat is de waarschijnlijke datering?*
3. *Hoe is de stratigrafie in antropogene zin? Is er sprake van loopvlakken, ophogingslagen of cultuurlagen? Wat zijn de kenmerken van de stratigrafische eenheden en wat is de datering? Wat was (waarschijnlijk) het niveau van het maaiveld in de onderscheiden archeologische perioden?*
4. *Zijn er aan de onderkant van het plaggendek ontginningssporen, zoals spitsporen of esgreppels, aanwezig? Dekt het esdek alle sporen af of zijn er ook sporen gegraven vanuit of door het esdek? Kan aan de hand van archeologisch vondstmateriaal uit het esdek een uitspraak worden gedaan over de ouderdom en/of de vorming van dit esdek?*
5. *Is er sprake van (sub)recente verstoring en postdepositionele processen?*

⁵ Berkvens 2016, 11.

Sporen en structuren:

6. Indien het onderzoek geen archeologische resten of beperkte archeologische fenomenen (bijvoorbeeld alleen losse vondsten) oplevert, welke verklaring is hiervoor dan te geven? Is er (bijvoorbeeld) sprake van: aantoonbare afwezigheid van bewoning en / of actief landgebruik, verstoring van antropogene aard, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door bodemprocessen, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door werk- of weersomstandigheden?
7. Indien het onderzoek wel archeologische fenomenen heeft opgeleverd, hoe kan de vindplaats beschreven en geïnterpreteerd worden? Houd daarbij rekening met onderstaande vragen.
8. Wat is de aard en/of de functie van de sporen? Wat is de relatieve en/of absolute datering van de sporen? Waarop is de datering gebaseerd? In welke mate zijn lagen en sporen op vlakken te koppelen aan profielen?
9. Wat is de begrenzing, diepteligging en de ruimtelijke spreiding, zowel in horizontale als verticale zin, van de sites en wat is de onderlinge samenhang?
10. Welke structuren zijn te onderscheiden? Wat is het complextype, de constructiewijze en/of de plattegrond en/of het type van de structuren? Wat is de relatieve en/of absolute datering van de structuren? Waarop is de datering gebaseerd?
11. Wat is de 'levensduur' van de structuren? Zijn er bouw-, herstel- of destructiefases (sloop, brand, e.d.) te onderscheiden? Zijn er aanwijzingen voor een primaire en secundaire functie (bijvoorbeeld hutkom > afvalkuil)? Is er bij steenbouw sprake van hergebruikt bouw materiaal? Zijn er aanwijzingen voor landgebruik (off-site-patronen) in de zin van wegen, percelering, akkers, grondstofwinning, vennen, etc.?
12. Wat is de inrichting en interne structuur van de vindplaats? Zijn er sites te onderscheiden? Hoe is de horizontale en verticale spreiding van sporen, structuren en sites en wat is hun samenhang? Zijn begrenzingen vast te stellen? Is er sprake van perifere en centrale zones? Is er sprake van 'lege' zones, afscheidingen of verbindingen? Is er sprake van een erfindeling en zo ja, wat is de geleiding, grootte en indeling daarvan en waaruit bestaan de op het erf aanwezige elementen?
13. Welke fasering (relatieve en absolute datering) is in de vindplaats aan te brengen?
14. Indien er geen of weinig paalsporen zijn: in welke mate kan er sprake zijn van bouwmethoden die geen of weinig sporen hebben nagelaten (stiepen, Schwellbalken, stenenrijen van vakwerkbouw)? Is dat af te leiden uit vondsten (natuursteen, aardewerk, dakbedekkingsmateriaal) of andere kuilen of waterputten, uit een erfinrichting, bevindingen van fosfaatkartering?
15. Indien graven worden gevonden: Is sprake van enkele individuele graven of een grafveld? Wat is de aard, conservering en antropologisch onderzoek van de menselijke resten gedestilleerd worden? Wat is het (geschatte) aantal bewoners geweest en wat is de samenstelling van het grafveld? Welke (begravenis)rituelen kunnen worden herkend en zijn hier veranderingen/ontwikkelingen in te herkennen? Wat kan worden gezegd over de locaties van begravingen ten opzichte van gelijktijdige en niet-gelijktijdige bewoning (indien dateringen dit mogelijk maken)?

Vondsten en paleo-ecologische resten

16. Welke mobiele vondsten zijn gedaan? Om welke materialen, soorten, typen, functies, aantallen, gewichten gaat het en uit welke context komen de vondsten? Wat is de datering van de vondsten en waarop is de datering gebaseerd?
17. In welke mate dragen zij bij aan de datering van lagen, sporen, structuren, sites e.d.? In welke mate bevinden vondsten zich in primaire positie en in welke mate gaat het om vondsten zonder context? Welke conclusies zijn te trekken uit de fragmentatiegraad en de mate van conservering of verwerking van objecten?

18. Zijn er plaatsen aan te wijzen met een opvallend grote vondstconcentratie en wat is de samenstelling ervan?
19. Hoe is in het geval van erven de spreiding van objecten gelet op de materiaalsoort of het type? Hoe moet een eventueel patroon geïdentificeerd worden?
20. Is er sprake van (kennelijk) intentionele deposities?
21. Welke informatie geven de mobiele vondsten over de materiële cultuur, de economie en functie van de vindplaats, status, welvaart, werkzaamheden en culturele betrekkingen van de bewoners?
22. Hoe zijn de verhoudingen tussen lokaal of in de nabijheid gewonnen of geproduceerd materiaal en materiaal dat van verder komt?
23. Wat is de aard en conservering van paleo-ecologische resten?¹¹ In welke mate en in welke context zijn ze aangetroffen? Welke betekenis ontleen zij of geven zij aan deze context? Wat is de datering van de paleo-ecologische resten en waarop is de datering gebaseerd? In welke mate dragen zij bij aan de datering van sporen, lagen, structuren, sites e.d.?
24. Welke informatie geven zij over landschap en vegetatie, voedsel economie, verwerving en toepassing van organisch materiaal?

Synthese

25. Hoe kan na dit onderzoek de bewonings- en gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied beschreven worden? In welke mate is er sprake van discontinuïteit of continuïteit?
26. Hoe en waarom heeft de locatie het geconstateerde gebruik verloren (indien dat het geval is) en wat is er daarna gebeurd? Wat is de relatie met het huidige gebruik van de locatie?
27. Wat is de relatie tussen de onderzoekslocatie en het landschap in de omgeving, voor, tijdens en na de onderzochte periode? Waarom zou men deze locatie uitgekozen hebben voor de ter plekke aangetroffen functie(s)? Welke conclusies kunnen getrokken worden over de invloed van de mens op de vorming van het landschap?
28. Wat is de relatie tussen het gebruik en de geschiedenis van de onderzoekslocatie en de historische, historisch-landschappelijke, bouwhistorische en overige cultuurhistorische aspecten van zijn omgeving?
29. Hoe vergelijkbaar is de onderzochte locatie met andere locaties met dit complextype in de archeoregio en deze datering en hoe passen de bevindingen van het onderzoek in de regionale context?

Waardebepaling

30. In welke mate zijn de archeologische kenmerken van de locatie zichtbaar of herkenbaar en in welke mate is er sprake van belevingswaarde?
31. Wat is de fysieke kwaliteit van de aangetroffen fenomenen? Welke verschillen zijn er t.a.v. dit aspect binnen het onderzoeksgebied?
32. Wat is de inhoudelijke kwaliteit van de aangetroffen fenomenen (zie ook vraag 11 en 12) en welke verschillen zijn er t.a.v. dit aspect binnen het onderzoeksgebied?
33. Waar en in welke mate is deze locatie geschikt voor paleo-ecologisch en natuurwetenschappelijk onderzoek? Welke methoden zijn het meest kansrijk?
34. Welke waarde is er samenvattend te geven aan het onderzoeksgebied en de daarin te onderscheiden delen (binnen verticale en/of horizontale grenzen; complextypen, periode, sites)? Beschrijf en beredeneer de verschillen in waarde.

Conclusie, evaluatie en aanbevelingen

35. *Is er een verwachting dat buiten het nu onderzochte gebied nog resten van deze vindplaats aanwezig zijn en wat is de verwachting over de fysieke en inhoudelijke kwaliteit daarvan?*
36. *Hoe verhouden de conclusies zich tot de resultaten van het eerdere onderzoek of andere bekende gegevens? In welke mate wijkt de geconstateerde waarde af van de eerder toegekende waarde of van de gespecificeerde verwachting?*
37. *In welke mate heeft dit onderzoek bij kunnen dragen aan de bovengenoemde centrale vraag en aan onderzoeksthema's uit de NOaA en andere onderzoeksagenda's? In welke mate heeft dit onderzoek in een datalacune kunnen voorzien? Hoe is het kennisrendement te omschrijven?*
38. *Welk risico lopen de geconstateerde archeologische waarden door de voorgenomen verstoring? Is behoud of verder onderzoek vanuit AMZ-perspectief gewenst?*
39. *Welke strategische en methodische aanbevelingen kunnen worden gegeven voor vervolgonderzoek, zowel binnen dit onderzoeksgebied als in aangrenzende of naburige percelen?*

3 Strategie en methodiek veldwerk

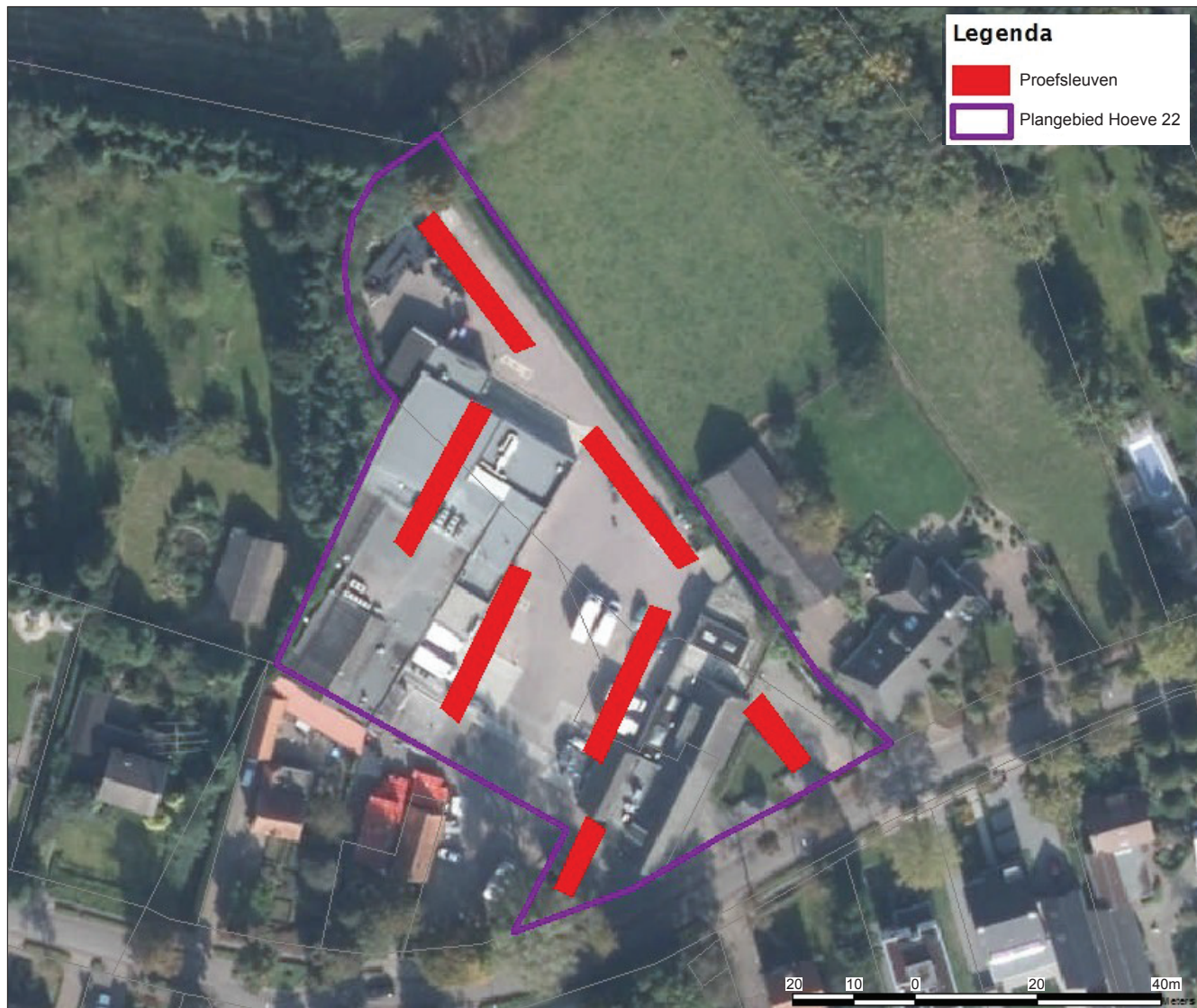
3.1 Strategie

Uitgangspunt van het PvE is de aanleg van vijf proefsleuven van minimaal 4 bij 25 m en twee proefsleuven van 12,5 bij 4 m in het plangebied (Figuur 3.1). Dit plan resulteert in een oppervlakte van 600 m², ofwel bijna een dekkinggraad van 10 %. In het PvE is verder rekening gehouden met inzet van maximaal 60 extra m² indien dit van belang en noodzakelijk is voor een goede waardestelling en voor een adequate beantwoording van de onderzoeksvragen Omdat een groot deel van het plangebied echter nog bebouwd is, is het PvE ook rekening gehouden met een aanleg in twee fasen: deels voor deels na de bovengrondse sloop.⁶

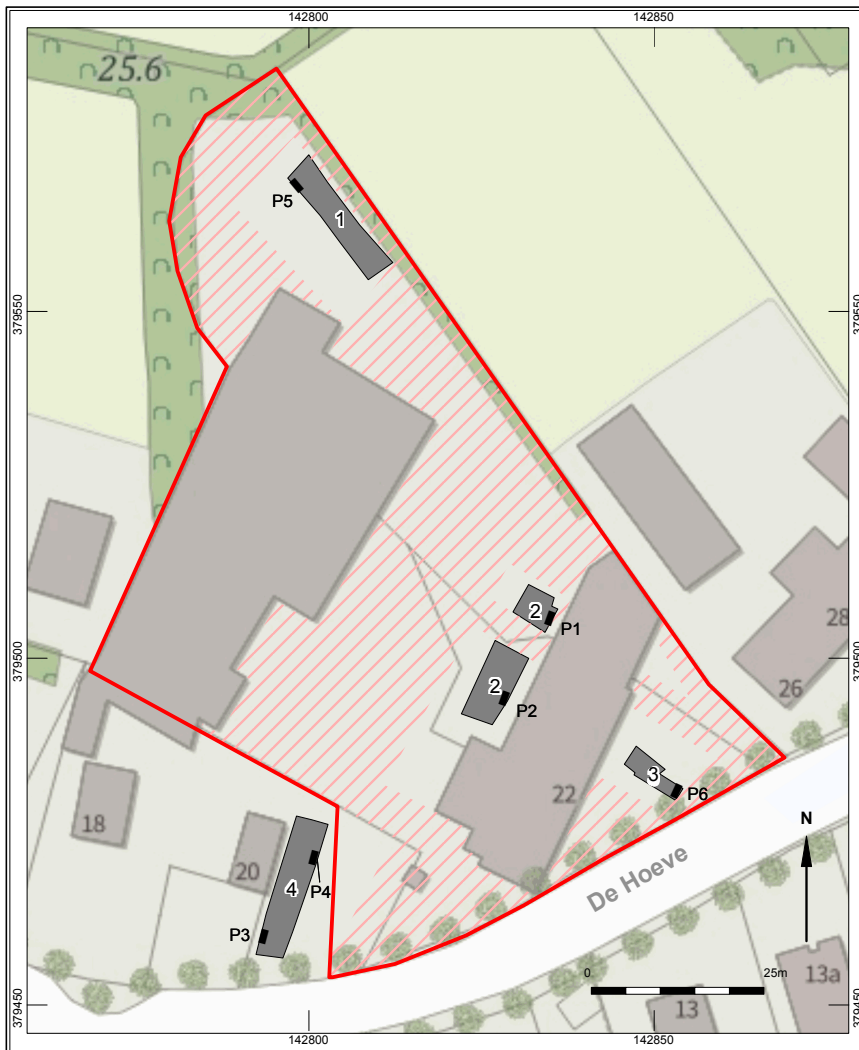
In de aanloop naar het veldwerk is in overleg met de opdrachtgever en de adviseur afgesproken om het proefsleuvenonderzoek toch in een fase uit te voeren voorafgaand aan de sloop. Toen was al duidelijk dat obstakels zoals kabels en leidingen en de

Figuur 3.1

Puttenplan uit het Programma van Eisen (uit: Berkvens 2016, bijlage 3).

⁶ Berkvens 2016, 13.

Figuur 3.2

Overzicht van het plangebied met de gegraven proefsleuven, de gedocumenteerde profielen (p1-5) en de ontoegankelijke zone (rood gearceerd).

huidige bebouwing om een aanpassing van het puttenplan vragen; in overleg is besloten om het aantal proefsleuven daarom alvast te reduceren van vijf tot vier. Rekening houdend met al voornoemde obstakels is de ligging en de omvang van de vier resterende sleuven in overleg met alle betrokken partijen aangepast. Het nieuwe puttenplan zou resulteren in totaal te onderzoeken oppervlak van 362,5 tot maximaal 375 m².

Uiteindelijk diende het puttenplan in de praktijk nogmaals aangepast te worden door onvoorziene nieuwe obstakels zoals vrij te houden rijroutes van de bedrijfsvrachtwagens en particuliere kabels en leidingen die niet op de kaarten van de KLIC-melding waren aangegeven. Figuur 3.2 toont het overzicht van de gegraven proefsleuven en de ontoegankelijke zones. Hiermee is in totaal een oppervlak van 277,5 m onderzocht, ofwel 4,5 % van het plangebied. Een kanttekening hierbij is dat put 4 een aantal meters naar het westen opgeschoven moest worden. De put geeft weliswaar nog steeds een goede indruk van de sporen en bodemopbouw in de zuidwesthoek van het plangebied, maar ligt feitelijk wel net buiten de grenzen. Indien men put 4 niet meerekent, dan komt het dekingspercentage van het proefsleuvenonderzoek uit op slechts 3%. Indien met hier ook nog de ontoegankelijk zones binnen de aangelegde putten in verbande met kabels en leidingen aftrekt, dan blijft er weinig plangebied over voor een waardestelling.

Tabel 3-1

Overzicht van de omvang van de gegraven proefsleuven versus die van de vooraf geplande proefsleuven (volgens aangepast puttenplan).

put	gegraven m ²	geplande m ²	verschil
1	76,5	100	
2	83,61	125	
3	24,38	50	
4	93	100	
	277,49	375	97,51

3.2 Methodiek

De opdrachtgever heeft vooraf de bestrating ter hoogte van de putten laten verwijderen. De straatstenen zijn na afronding van het onderzoek en het dichten van de putten weer terug geplaatst.

Het archeologisch vlak is in elke proefsleuf aangelegd met behulp van een kraanmachine voorzien van een gladde bak. Na elke haal is het tussenvlak visueel en met de metaaldetector gecontroleerd op vondsten. Het vlak is aangelegd onder de bouwvoor en een puin- of ophogingslaag, in de top van de C-horizont. Aanlegvondsten zijn verzameld in vakken van 4 x 5 m.

Het vlak is om de 5 m gefotografeerd. De putten en sporen zijn met de GPS digitaal ingetekend (Bijlage I). De spoorbeschrijving is tijdens het veldwerk meteen in de database ingevoerd van de veldcomputer ingevoerd (Getac). Hierbij zijn de volgende velden ingevuld: type spoor, vulling, (globale) datering, relaties, eventuele diepte. De sporen zijn gecoupeerd om de aard, diepte en conservering vast te stellen. Vondsten uit de sporen zijn per spoor en vulling verzameld (Bijlage 2).

De bodemopbouw is vastgelegd in vijf profielkolommen, aan het begin en einde van beide putten (Figuur 3.2). In twee gevallen volstond de documentatie van één kolom in verband met de deels verstoorde opbouw (put 1) en de kleine omvang (put 3). De profielen zijn gedocumenteerd en beschreven in Deborah (Bijlage III).

Sporen met mogelijk goed bewaarde botanische macroresten, pollen of hout zijn de diepe natte grachtvulling zijn bemonsterd met het oog op onderzoek naar eventuele voedselresten, aanwijzingen voor de begroeiing en datering. In totaal zijn vijf monsters uit vier spoorcontexten genomen (Tabel 3-2).

Tabel 3-2

Overzicht van de grondmonsters met context.

vondstnr	put	vlak	spoor	aard spoor	vulling	monstercategorie	opmerking
4	2	91	2	gracht	1	pollen	opvulling randzone gracht, noordprofiel
5	2	91	2	gracht	1	macroresten	opvulling randzone gracht, noordprofiel
6	4	1	3	sloot	1	macroresten	
7	4	1	4	depressie	1	macroresten	
10	3	1	8	paal	1	hout	verticale paal in rand van gracht

4 Landschappelijk, archeologisch en historisch kader

4.1 Landschappelijk kader

Netersel ligt in het Zuid-Nederlandse zandgebied, waartoe grote delen van Noords-Brabant en Limburg behoren. Het gebied ligt op het Kempisch Plateau, een opheffingsgebied, dat ten zuidwesten van de Centrale Slenk is gesitueerd.⁷

Op de geomorfologische kaart van Nederland is het plangebied niet gekarteerd vanwege de ligging binnen de bebouwde kom. Door middel van extrapolatie is af te leiden dat het plangebied op terrasafzettingen (code 3L12) ligt. Deze terrasafzettingen zijn in het Vroeg- en Midden-Pleistoceen (ca. 2,5 miljoen jaar tot 450.000 jaar geleden) gevormd vanuit de toenmalige loop van de Rijn. Ze bevinden zich nu binnen 1 m onder maaiveld (Mv).

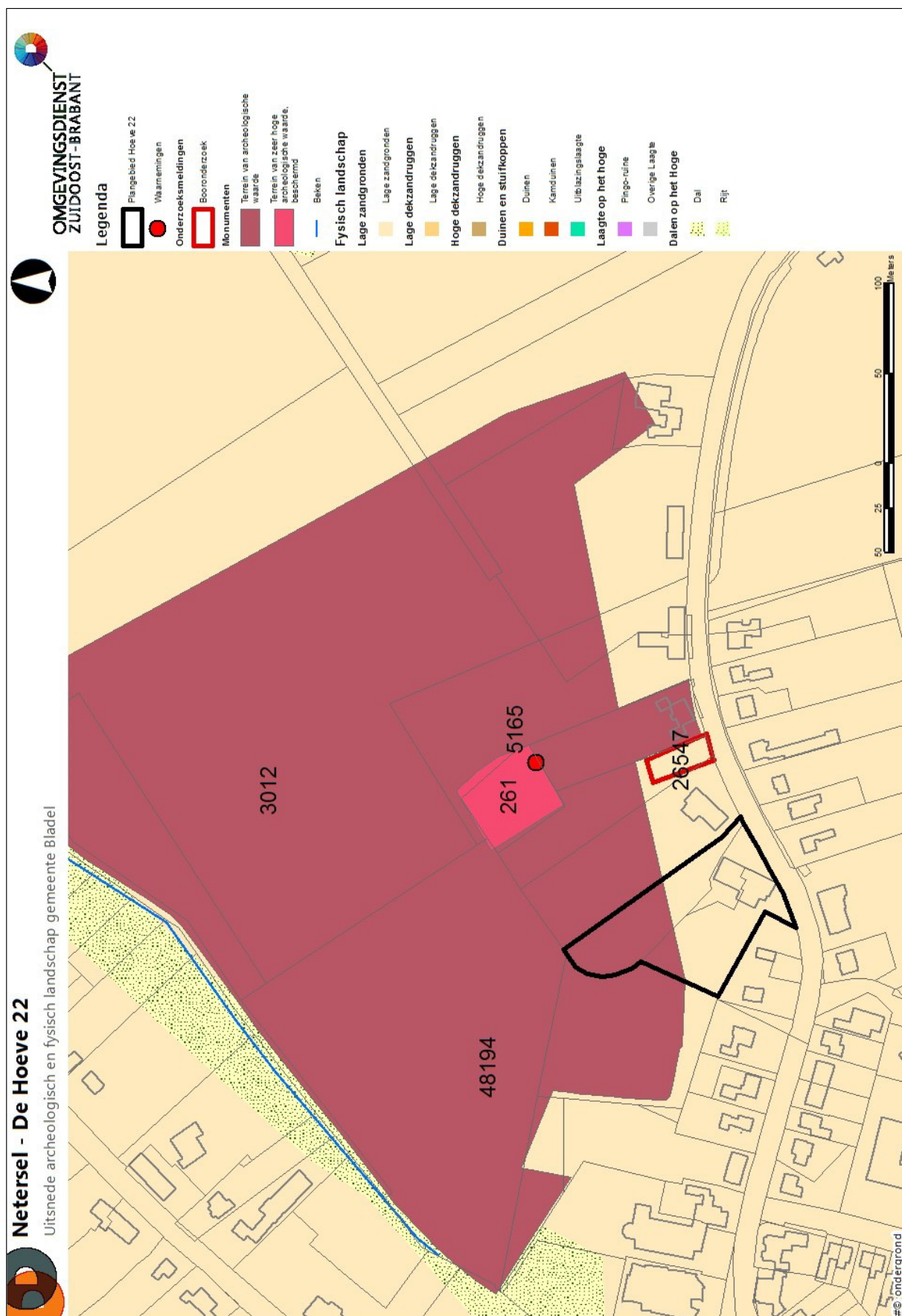
Tijdens de laatste ijstijd van het Pleistoceen (Weichselien, ca. 115.000 - 10.000 jaar geleden) werd zand uit de droog liggend beddingen van de verschillende geulen binnen het toen vlechtend riviersysteem tijdens koude fasen opgewaaid. De wind heeft de terrasafzettingen met dit zand bedekt. Hierbij zijn verschillende hoge en lage ruggen gevormd; het plangebied ligt op een van de lage zandruggen (Figuur 4.1). De west-oost georiënteerde zandrug is op de kaart van het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN) te herkennen (Figuur 4.2). De hoogte van het plangebied schommelt rond 25,85 m + NAP.⁸

De bodem was gedurende het Weichselien permanent bevroren. Slechts een dunne bovenlaag ontdooide in de zomer. Het vrijkomende water werd hierbij via een stelsel van beekdalen afgevoerd in de richting van de lager gelegen Roerdalslenk. Het beekje de Groote Beerze, ongeveer 1 km ten oosten van het onderzoeksgebied is hier een goed voorbeeld. Het ligt in een breed beekdal dat tijdens het Weichselien is gevormd.

Na het Pleistoceen is de bodem van het plangebied in het huidige tijdperk van het Holocene vooral beïnvloed door de mens. De voornoemde lage zandrug is in de periode late middeleeuwen-Nieuwe tijd namelijk regelmatig opgehoogd met een mengsel van heideplaggen, graszoden of bosstrooisel enerzijds en mest en nederzettingsafval anderzijds. Deze bemesting heeft na verschillende eeuwen een dikke humushoudende bovengrond gevormd: een eerdlaag, van minimaal 50 cm tot meer dan 1 m dik. De bodemkaart toont de verspreiding van de eerdgrond in de omgeving (Figuur 4.3). Het plangebied valt volgens deze kaart wederom in een niet gekarteerde, bebouwde zone. Op grond van extrapolatie van de omgeving is het plangebied echter wel tot een enkeerdgrond te rekenen (zEZ23).

⁷ De tekst van het landschappelijk kader is deels overgenomen uit Kalisvaart 2008, 10-13.

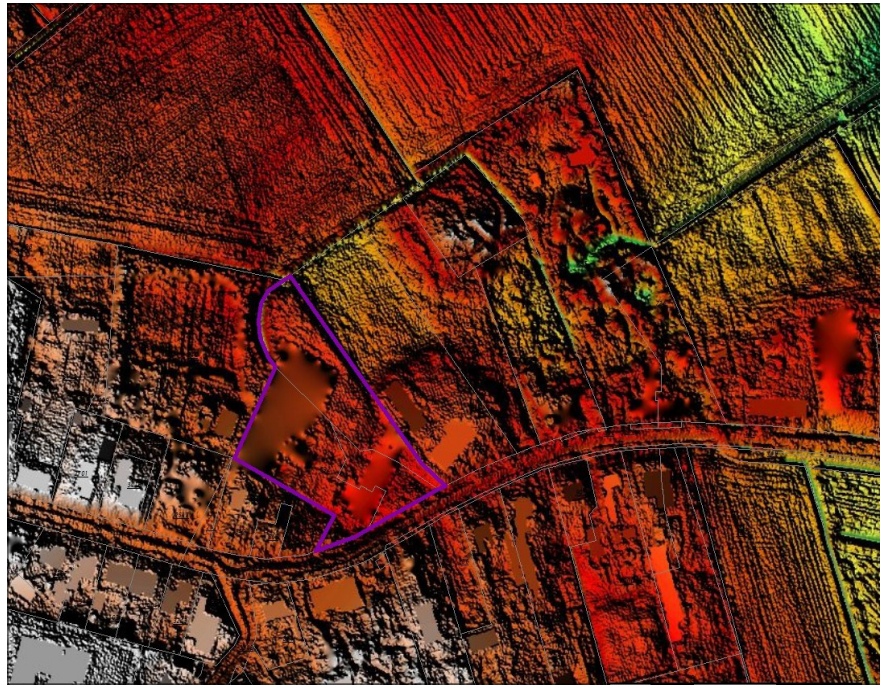
⁸ Berkvens 2016, 5.

Figuur 4.1

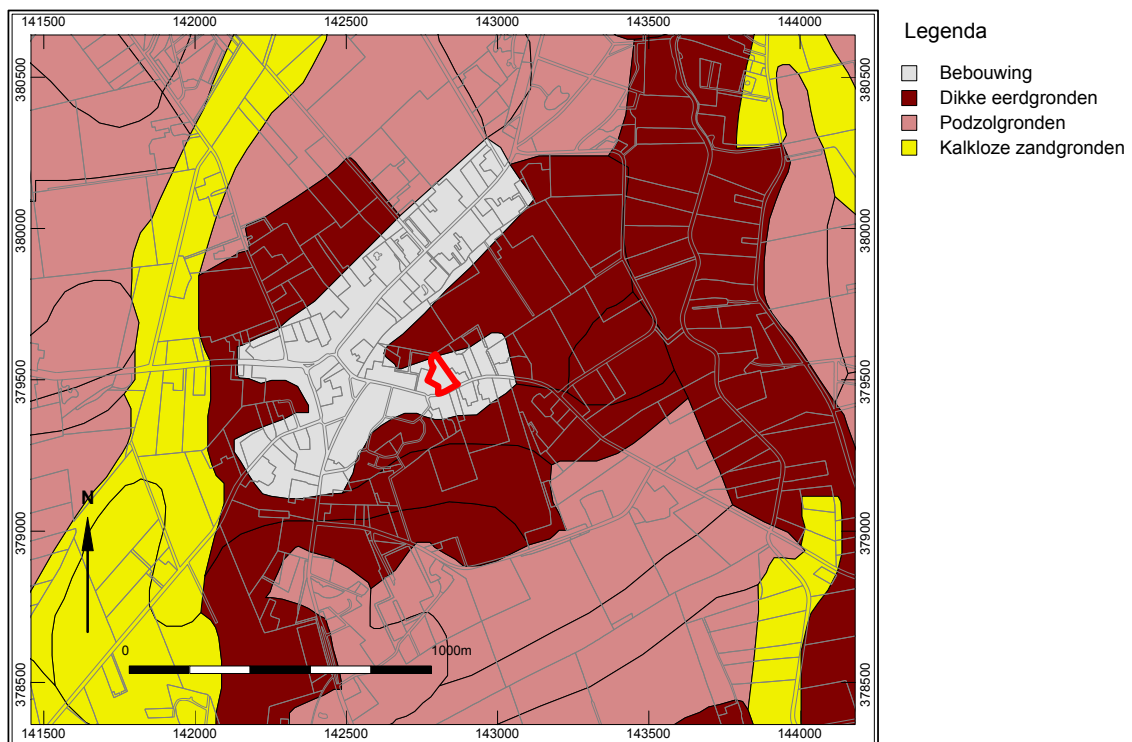
Uitsnede van de Erfgoedkaart met de verschillende landschapsgebieden en de ligging van het plangebied (zwarte omlijning) (uit: Berkvens 2016, bijlage 2).

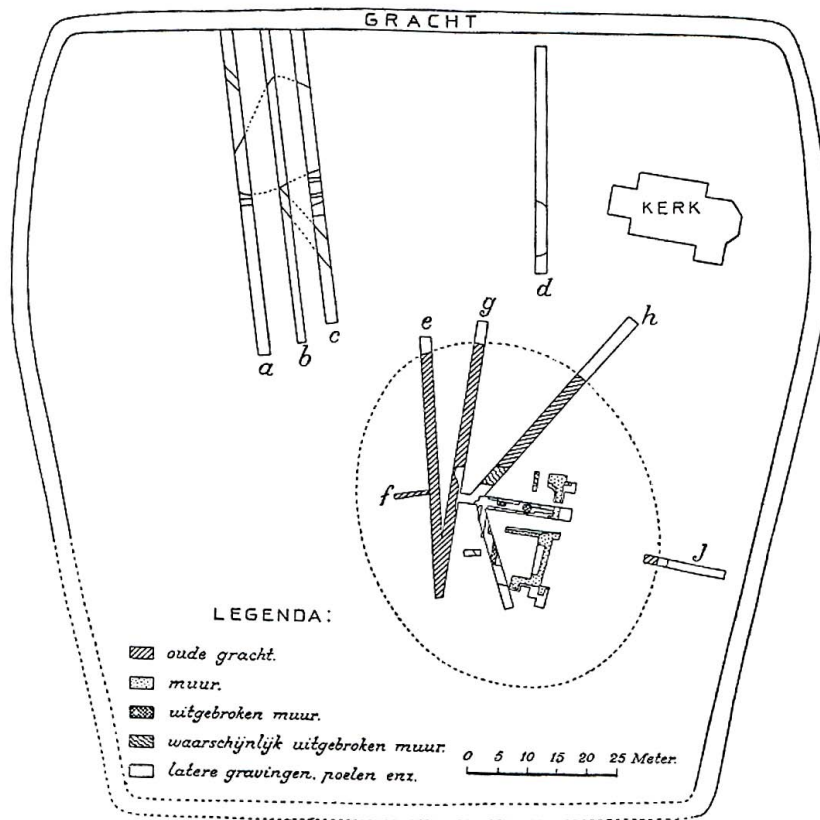
Figuur 4.2

Uitsnede van de hoogtekarte van het maai-
veld (AHN, versie 2) met ligging van het
plangebied (paars omlijnd) (uit: Berkvens
2016, figuur 8).

Figuur 4.3

Uitsnede van de bodemkaart met ligging van het plangebied (rood omlijnd)
(bron: Alterra Bodemkaart van Nederland).

Figuur 4.4

Plattegrond van de opgraving van Holwerda met de resten van het versterkt huis incl. de omgrachting en met de ligging van de nabijgelegen kerk en de grote omgrachting (uit Berkvens 2016, figuur 6; naar Roymans 1975).

4.2 Archeologisch kader

De lage en vooral hoge dekzandruggen nabij de Groote Beerze en kleinere waterlopen in de regio van Netersel en Bladel waren al vanaf de prehistorie een aantrekkelijk gebied voor jagers - later, vooral vanaf de bronstijd – boeren. In de wijde omgeving van het plangebied zijn dan ook verschillende resten uit deze periode en latere perioden zoals de ijzertijd en de Romeinse tijd bekend.⁹

Binnen het plangebied zelf is nog geen archeologisch veldonderzoek gedaan. De geografische ligging en de nabijheid van bekende vindplaatsen geven het gebied echter een belangrijke waarde. Het plangebied valt op de archeologische beleidskaart van de gemeente Bladel uiteen in twee gebieden (Figuur 4.1):

- **Terrein 48194**, een zuidelijke deel met een hoge archeologische verwachtingswaarde, vanwege de ligging langs een historisch lint met gebouwen (getuige historische kaarten).
- **Terrein 3012**, een noordelijke deel dat deel uit maakt van een groter terrein (richting het oosten), waar daadwerkelijk archeologische waarden zijn aangetoond.

Deze laatste waarden bestaan uit bewoningssporen uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd (Figuur 4.1):

- **Monument 261** (terrein van zeer hoge archeologische waarde): dit terrein ligt ca. 75 m te noordoosten van het plangebied. Het betreft de overblijfselen van een kapel uit 1340 eeuw met begraafplaats die nog bewaard zijn in de bodem van de dekzandrug: achter de oude pastorie op adres De Hoeve 32. De kapel is in de Nieuwe tijd uitgroeit tot een parochiekerk. De pastorie is nog aanwezig en valt onder de beschermde bouwhistorische rijksmonumenten (nr. 9579: provincie Noord-Brabant 2007). Het gebouw dateert uit 1800 AD.¹⁰

⁹ Berkvens (red.) 2011, 27-44; Berkvens 2016, 6.

¹⁰ Kalisvaart 2008, 14; Berkvens 2011, 7-8.

Figuur 4.5

Uitsnede van de (gegeorefereerde) kadasterkaart uit 1811-1832 met ligging van het plangebied (rood omlijnd).

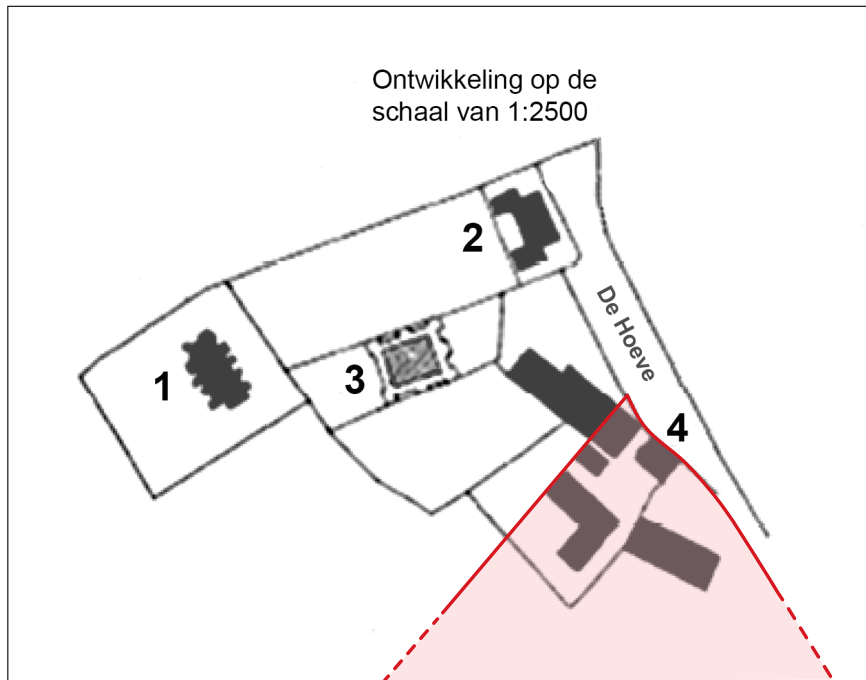
- **Waarneming 5165:** overblijfselen van de voornoemde kerk zijn aangetroffen tijdens archeologisch onderzoek van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (R.O.B.).¹¹

De kerk en voorganger, de kapel, staan niet op zich zelf. Ze blijken deel uit te maken van de oudste, laatmiddeleeuwse bewoningskern van Netersel. Deze kern bestond uit een omgracht terrein, waar naast de kern ook een versterkt huis en twee hoeven aanwezig waren (zie paragraaf 4.3). Archeoloog J.H. Holwerda heeft deze oude kern met een aantal opgravings sleuven onderzocht. In zijn sleuven zijn vooral de resten van het versterkte huis en de bijbehorende omgrachting blootgelegd. De muurconstructie en het gevonden aardewerk wezen uit dat het hier om een kasteeltje ging dat op zijn vroegst uit de 13e eeuw kan dateren.¹² Figuur 4.4 toont de resten van deze vindplaats en de ligging van de nabijgelegen kerk en de omgrachting van de gehele oude bewoningskern. Al deze historische gebouwen zijn nog duidelijk te herkennen op de kadastrale kaart uit 1811-1832 (Figuur 4.5). Op een kadastrale kaart uit 1890 is zelfs de locatie van de ruïne van het versterkte huis aangegeven. Uit georeferentie van de historische kaarten blijkt dat de kerk, pastorie en de ruïne buiten (de zuidoosthoek van) het onderhavige plangebied liggen (Figuur 4.6).

Het meest recente onderzoek nabij het plangebied betreft een bureau- en booronderzoek van BAAC bv uit 2008: **Onderzoeksmelding 26547**). Het gaat om een nabijgelegen perceel: De Hoeve 28, direct ten westen van de oude pastorie. Hier is onder grijze zandafzettingen met recent puin (bovenste 60-100 cm) een pakket

¹¹ De huidige Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De datum van het R.O.B.-onderzoek staat niet in Archis vermeld.

¹² Roymans, 1975, 76 (uit: Berkvens 2016, 8).

Figuur 4.6

Uitsnede van de kadasterkaart uit 1890 met projectie van de zuidoosthoek van plangebied Netersel-De Hoeve 22 (rood) (naar: Berkvens 2016, figuur 9).

zwartgrijs, vlekkelig zand aangeboord. Het zwarte zandpakket is te interpreteren als oude woongrond of zelfs al grachtvulling. Dit laatste zou goed aansluiten op eerdere bevindingen van Holwerda. Het gebied is namelijk tot het burchtterrein te rekenen. Vooral in het noordelijk deel van dit plangebied is de kans op een gracht groot. Hier is namelijk een maximaal 1,0 m diep grachtvulling waargenomen. De in boring 3 van BAAC aangetroffen baksteen kan zelfs een aanwijzing zijn voor het voormalige 'versterkt' huis (zie ook paragraaf 4.3.)

4.3 Historisch kader

*Inleiding*¹³

Netersel besloeg het kleine noordelijke deel van de oude gemeente Bladel en Netersel. Het ligt geheel op de westelijke oever van de Grote Stroom of Grote Beerze. Het cultuurland bleef beperkt tot een dekzandrug in het zuiden, waar wat kleine open akkers lagen en ook de kerk staat. Het plangebied De Hoeve is gelegen op deze lage dekzandrug met een oudere akker aan de noordzijde van het terrein. Netersel was een Statendorp en voor 1648 een hertogsdorp in het kwartier Kempenland van de Meierij van 's-Hertogenbosch.

De laatmiddeleeuwse kern van Netersel

De kapel en de Burcht

Het klooster van Postel was grondheer te Bladel. Waarschijnlijk was de lage heerlijkheid in de 13^e en begin 14^e eeuw in handen van de familie Van Bladel. In 1295 verklaarden schepenen van Antwerpen dat Jan Volcart en Laurens Volcart, hertogelijk rentmeester te Antwerpen, onder meer hun bezittingen in Bladel en Netersel overdroegen aan de hertog van Brabant. De ervaring leert dat dit er op wijst dat de rentmeester dat bezit eerder van iemand anders had aangekocht. Onduidelijk is deze persoon was. In het archief van de abdij van Postel bevindt zich de oorkonde van

¹³ De tekst van het historische kader is grotendeels overgenomen uit Berkvens 2016, 6-9.

1340 waarin staat dat de hertog het (later door Holwerda opgegraven) stenen huis in Netersel aan de abdij van Postel gaf. Alleen het recht om de kapelaan te benoemen hield de hertog voor zichzelf evenals de heerlijkheid met de openbare rechtspraak en het gezag over de gemene gronden. In de oorkonde van 1340 wordt ook de reeds in paragraaf 4.2 vermelde kapel genoemd die nabij het "steynne huys" gestaan heeft en die ook aan Postel geschonken werd.

Vlak ten westen van de kapel, later kerk, van Netersel lag in 1662 volgens historische bronnen nog een omwaterd perceel genaamd de Burcht. Dit lag in de akker van de Grote Hoeve van Postel in Netersel.¹⁴ Het ligt voor de hand dat het hier om het voornoemde versterkte, omgrachte stenen huis gaat, waar Holwerda de resten van heeft opgegraven (Figuur 4.4).

De Grote en Kleine Hoeve

Het steynen huys dat Postel in 1340 van de hertog kocht te Netersel werd later door het klooster ingericht tot pachthoeve, maar uitgaande van de voornoemde vermeldingen stond de hoeve toch niet op maar naast de "burcht". De kapelhoeve was tot 1648 van de abdij Postel. Dat deze als de "Grote Hoeve" beschouwd werd, blijkt uit het feit dat de tweede hoeve van Postel in Netersel de Kleine Hoeve genoemd werd.¹⁵ Bovendien is de ligging van de hoeve pal bij kapel en burcht typisch voor een hoofdhoeve van een oud bezitscomplex. De Kleine hoeve werd in de tweede helft van de 16^e eeuw als nieuwe hofstee van de (Grote) Kapelhoeve afgesplitst.

Op de kadasterkaarten vanaf 1811-1832 is bebouwing afgebeeld langs de noordzijde van de huidige weg De Hoeve; een deel valt na georeferentie binnen het onderhavige plangebied (Figuur 4.5). Mogelijk betreft het hier een van de twee hoeve: aangezien de Grote Hoeve nabij de kapel lag, zou het dan eerder om de Kleine Hoeve gaan.

Conclusie

Kapel, burcht en Grote Hoeve lagen binnen een ovale structuur in de verkaveling zoals die in 1811-1832 is opgetekend (Figuur 4.5) en begin jaren '20 van de vorige eeuw is afgebeeld op de opgravingsplattegrond van Holwerda (Figuur 4.4). Uitgaande van de hoogtekartaal is in de noordelijke punt van het plangebied nog duidelijk de ligging van de omgrachting te zien: deze loopt als geel-groene lijn (laagte) richting het noordoosten en buigt rondom het oude kerkterrein naar het zuiden in de richting van De Hoeve (zie Figuur 4.2 en de reconstructie van de gracht in Figuur 5.12). De gracht stonden in het oosten vermoedelijk in verbinding met een van de oude kerk wegstromend waterloopje dat verder oostelijk uitmondt in de Groote Beerze. Op de hoogtekartaal is ten oosten van het kerkperceel nog een restant van dit waterloopje te vinden: de groen-gele, gekromde lijn (Figuur 4.2).

De huidige langgevelboerderij op locatie De Hoeve 22 die gesloopt zal worden, dateert van 1956 en ligt precies gesitueerd op de oudere bebouwing zoals afgebeeld op de kaart van 1811-1832 zichtbaar. Het valt mogelijk samen met een van de twee voornoemde historische hoeven.

¹⁴ NAG, RvState 1.01.19 nr. 2157, Verbaal: Beschrijving van de hoeven, 1662, fol 93v – 95v (uit: Berkvens 2016, 8).

¹⁵ NAG, RvState 1.01.19 nr. 2157, Verbaal: Beschrijving van de hoeven, 1662, fol 93v – 95v (uit: Berkvens 2016, 8).

5 Resultaten

5.1 Bodemopbouw

Inleiding

Uitgaande van de bodemkaart is het plangebied (na extrapolatie vanuit de omgeving) te rekenen tot een gebied met enkeerdgrond. De ligging binnen de bebouwde kom wijst echter uit dat hier ook rekening dient te worden gehouden met recente bodemingrepen. Dit laatste blijkt het geval: de oorspronkelijke bodemopbouw blijkt in de verschillende sleuven verspreid over het terrein bovenin verstoord te zijn door recente graafactiviteiten. Over het algemeen is het profiel tot in de C-horizont vergraven, vermoedelijk bij egalisatie en bij grafwerkzaamheden in het kader van de bouw en sloop in de afgelopen eeuw. Sporen van oude podzollagen of en afdekkende enkeerdlaag ontbreken. De C-horizont vertoont een scherpe overgang naar de lagen erboven. Deze bovenlagen bestaan uit recente dempingslagen (put 1) en recente ophoginglagen (elders): vooral ophoogzand. In de verrommelde bovenlagen is plastic en recent metaal aangetroffen. In proefsleuf 4 zijn (in de top van de C-horizont) direct onder deze bovenlaag bovendien bandensporen aangetroffen in combinatie met sporen van rechthoekige machinaal uitgegraven kuilen.

Bodemopbouw in de proefsleuven

Proefsleuf 1 blijkt grotendeels tot 1,25 –Mv verstoord, vooral in de noordelijke helft (Figuur 5.1). Volgens een oude medewerker van Hems bv zou hier een oude vijver hebben gelegen. Deze zou in een recent verleden (her) uitgegraven zijn en vervolgens gedempt zijn met grond en puin. De aangetroffen verharding (puin/grindlaag) in de bovenste halve meter zou het resultaat zijn van het verdichten en compact maken. Deze recente graaf- en dempwerkzaamheden zouden bedoeld zijn om inklinken ter hoogte van de slappe vijvervulling te voorkomen. Ondanks alle graafwerkzaamheden in het kader van de vijver blijkt toch nog een spoor (s5) van een oude paalkuil bewaard. Blijkbaar is alleen de top van de oorspronkelijke oude podzol)bodem verstoord. De relatief diepe grachtvulling die in proefsleuven 2 en 3 zijn aangetroffen, zijn sowieso nog goed bewaard (zie paragraaf 5.2)

In proefsleuf 2 en 3 leek in eerste instantie nog een restant van een enkeerdlaag onder de bovenlagen bewaard. Het blijkt hier echter bij nader inzien om de vulling van een gracht te gaan: de westelijke loop van de omgrachting van het voornoemde terrein met kerk, versteekt huis en de hoeven (zie paragraaf 5.2). De stratigrafie van het onderzoeksterrein is hier als volgt (van beneden naar boven) (Figuur 5.2):

- De C-horizont ligt op ca. 1,15 m –Mv; het betreft lichtgeel tot -grijs lemig zand met enkele Fe-vlekken, oxidatie/ reductie verschijnselen en gleyverschijnselen (S5030).
- Hierboven is met een scherpe overgang een ca. 30 cm dikke randzone van de gracht bestaande uit donkerbruingrijs zwak siltig, humeus zand met houtskool spikkels (S2).
- De overgang naar de afdekkende bovenlaag is zeer scherp; dit betreft een verstoord pakket van ca. 60 cm dikte bestaand uit: donkergrijs/bruin, zand, zwak siltig, zwak humeus, met fragmenten bouwpuin inclusief plastic en recent ijzer (S5010).
- Bovenop dit verstoorde pakket bevindt zich nog een ophogingslaag van ca. 15 cm van zeer grof lichtgrijs tot geel zand met puin, bedoeld als fundering voor de bestrating (S5005).
- Het maaiveld bestaat uit bakstenen (S5000).

In proefsleuf 4 ten slotte is in het zuidwestelijke deel een natuurlijke depressie (S4) onder de recente bovenlagen aangetroffen met onderin een ingegraven sloot (S3) (Figuur 5.3).

Conclusie

Conclusie is dat de bodem van het plangebied met uitzondering van de laagte in het zuidwesten grotendeels is aangetast door recente afgravingen: de top van de oude (podzol)bodem en afdekkende enkeerdlag ontbreken in ieder geval. De aanwezigheid van een paalkuil lijkt echter uit te wijzen dat de verstoring niet veel dieper heeft gereikt. Er kunnen in principe ook elders in het plangebied nog sporen bewaard zijn.¹⁶

Figuur 5.1

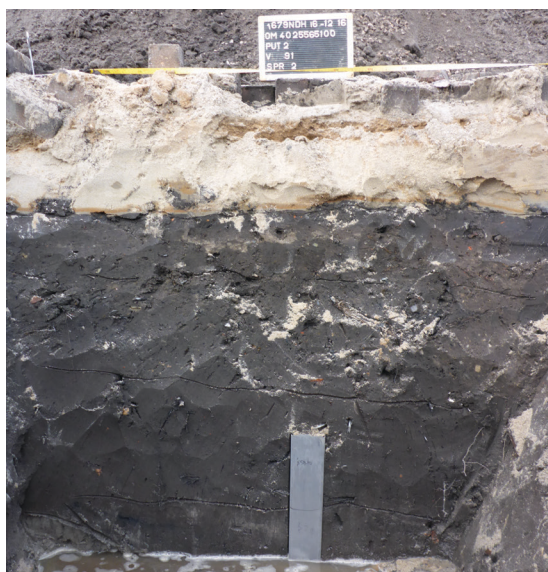
Verstoorde bodemopbouw met recente (ophogings)lagen in profiel 5 (noordwest) van proefsleuf 1. Onderin is de licht geelgrijze, zandige leemondergrond (C-horizont) te zien.

Figuur 5.2

Bodemopbouw met grachtvulling in proefsleuf 2 (links) en proefsleuf 3 (rechts), met van beneden naar boven:

- lichtgrijze, gereduceerde C-horizont (S5030, alleen rechts te zien);
- donker grijsbruine grachtvulling van de gracht (S2) met insteek in proefsleuf 3;
- licht- tot donkerbruine recente, geroerde ophogingslaag (S5010);
- donkerbruine bouwvoor met geel ophoogzand en puinresten (S5005).

De pollenbak (links) snijdt zowel de ophogingslaag (S5010, boven) als de grachtvulling (S2, onder) aan.

¹⁶ Kalisvaart 2008, 22.

Figuur 5.3

Bodemopbouw met humeuze opvulling van de depressie en sloot S3 onderin het west-profiel van proefsleuf 4, met van beneden naar boven:

- lichtgrijze, zandig leem van de gereduceerde C-horizont (S5030);
- donkerbruin en zwak siltig humeus zand met grijze plaggen en puinresten van baksteen (sloot S2);
- twee donkerbruine recente, geroerde ophogingslagen (S5010);
- bouwvoor met geel ophoogzand en puinresten (S5005).

5.2 Sporen

Inleiding

Het vlak is over het algemeen in de top van de C-horizont aangelegd; de NAP-hoogte van het aangelegde sporenvak schommelt over het algemeen tussen 24,5 en 24,75 m +NAP. Daar waar leidingen de aanleg van een dieper sporenvak verhinderde, zoals in het zuiden van proefsleuf 2 en het noorden van proefsleuf 3, is slechts tot in de recente bovenlagen verdiept op ca. 25,5 m +NAP. Hierdoor is uiteindelijk nog minder onderzocht dan bij aanvang werd verwacht.

In totaal zijn er acht sporen aangetroffen. De categorie recente ingravingen is hier niet bij opgeteld; al deze sporen zijn tot één spoornummer (S999) gerekend. Onder deze categorie vallen alle kabels en leidingen, rioolbuizen en de recente bandensporen in put 4. De slootsporen in put 2 en put 3 die vermoedelijk tot de verwachte gracht horen, zijn tot één spoor gerekend (Figuur 5.4 en bijlage I).

Proefsleuf 1

Het maaiveld ligt op ca. 25,8 m +NAP. Het sporenvak schommelt rond 24,7 m +NAP. In het noorden zijn, afgezien van de recente dempings/ophogingslagen, geen sporen gevonden van de vijver die zich hier heeft bevonden volgens een oud medewerker van Hems bv.

In het noorden is slechts een geïsoleerde paalkuil aangetroffen (S5); deze is ca. 30 cm in diameter, 10 cm diep en heeft een grijsbruine, heterogene zandvulling (zs1) (Figuur 5.5). In deze put is verder een zuidwest-noordoost georiënteerde zone met veel puin (baksteen) aangetroffen (S6). De zone bleek ook een 1,5-2,5 m zuidwest-noordoost georiënteerde baan met extra puinconcentratie, vermoedelijk een uitbraaksleuf. Er bleek geen baksteen in verband meer aanwezig binnen de puinzone en de uitbraaksleuf (Figuur 5.6). Bij de aanleg zijn alleen fragmenten baksteen aangetroffen, geen hele exemplaren. Een uitzondering geldt voor de laatste haal aan de zuidelijke kopse kant. Hier is vanuit de verstoorde laag S5010 nog wel een structuur in verband

aangetroffen. Het betreft een kleine vierkante constructie van gemetselde oranje bakstenen van het formaat 20,5 x 9 x 5 cm (S7). De bovenkant van de constructie ligt op 25,21 m + NAP. Het muurwerk is 40 cm diep (vijfslaags dik); de onderkant bevindt zich in de puinbaan van S6. Met het oog op eventueel vervolgonderzoek is het sporenvak hier niet verder verdiept dan 25,0 m + NAP. De omvang van de structuur is ca. 80 bij 70 cm met een opening van ca. 46 bij 55 cm. Op de kaart van 1832 is hier geen structuur afgebeeld (zie Figuur 5.12). Uitgaande van de stratigrafische positie in de bovenlaag S5010 kan de structuur jonger zijn. Mogelijk is het een restant van een later bouwwerk dat recent is gesloopt; het kan echter ook om een lokale versterking of kolk van een recente leiding zijn. Tijdens de aanleg is namelijk een recente buis van keramiek gevonden die op deze vierkante constructie leek aan te sluiten (Figuur 5.7).

Proefsleuf 2

Het maaiveld ligt op ca. 25,8 m + NAP. Het sporenvak schommelt over het algemeen tussen 24,25 m + NAP in het noordoosten en 24,6 m + NAP in het midden. Het zuidwesten van de sleuf en enkele smalle stroken van de sleuf zijn hoger (25,1 m + NAP) aangelegd i.v.m. kabels en leidingen (zie de recente sporen in Figuur 5.4).

In proefsleuf 2 bevindt zich een grote subrecente kuil (S1) in de noordelijke kopse kant met dezelfde opvulling als de verrommelde laag S5010. Het is mogelijk een diepere uitgraving van deze geroerde bovenlaag. Een (wat) oudere datering is echter niet uit te sluiten.

In dezelfde put is hoogstwaarschijnlijk de brede gracht (S2) aangesneden die de historische kern van Netersel moet hebben omsloten op grond van het historisch kaartbeeld uit o.a. 1811-1832. De donkerbruine, sterk humeuze zandvulling van het spoor past bij deze interpretatie. Figuur 5.4 toont de vermoedelijke loop van de gracht. Een foto van het (bedrijven)terrein uit 1974 bevestigt deze interpretatie. Ten noorden van het oostelijk deel van de langgevelboerderij is binnen het veronderstelde grachttracé namelijk een vijver te zien: een van de laatste restanten van de oude omgrachting (Figuur 5.9). Deze vijver is in de jaren daarna gedempt. Tegenwoordig is alleen nog de noordwestelijke bocht van de gracht in de huidige topografie bewaard (Figuur 5.8).

De exacte aard en opbouw van de gracht is onduidelijk, omdat de waarneming grotendeels werd belemmerd door de ligging van kabels en latere verstoringen. In een coupe langs de putwand is geconstateerd dat het hart van de gracht tot minimaal ca. 1,75 m – Mv reikt. De bovenste humeuze vulling blijkt heterogeen (laag met kluiten) te zijn en lijkt het resultaat van demping of nivellering. Voor zover zichtbaar was de humeuze vulling daaronder wel homogeen, getuigend van een natuurlijk dichtslibbingsproces. De noordoostelijke insteek kon niet verder worden onderzocht; deze bleek verstoord door een grote betonnen blok. Hier kon bovendien niet worden uitgebreid, omdat de vrachtwagens hier hun draai moesten maken om de bedrijfshal in te rijden. De zuidelijke insteek is verstoord door een rioolbuis en andere kabels/leidingen; in het vlak is nog net een deel van de insteek in de C-horizont waargenomen. Het vlak kon hier verder niet worden verdiept naar de C-horizont vanwege de voornoemde rioolbuis. Uitgaande van al deze waarnemingen zal de sloot minimaal 12 m breed zijn. Vondsten uit vooral de randzone van de gracht dateren uit de 19^e en 20^e eeuw.

Proefsleuf 3

Het maaiveld ligt op ca. 25,7 m + NAP. Het sporenvak schommelt rond 24,4 m + NAP; een uitzondering geldt voor het noordwesten, waar de aanleg niet dieper kon reiken dan 25,1 m + NAP i.v.m. kabels en leidingen.

Bij het verdiepen van deze laatste zone is veel oranje baksteenpuin in de recente ophogingslaag (S5010) gevonden (Figuur 5.10). Mogelijk zijn het de sloopresten van ouder muurwerk van het woonhuis (de langgevelboerderij) direct ten noordwesten van sleuf 2. De bestaande bebouwing verhinderde nader onderzoek naar de historisch gebouwen die zijn weergegeven op de kadasterkaarten uit de 19^e eeuw.

In de zuidoostelijke helft van de sleuf kon wel dieper worden aangelegd. Hier is vermoedelijk het vervolg van de voornoemde historische gracht (S2) met donkerbruine, sterk humeuze zandvulling aangetroffen (Figuur 5.11). De waarneming is echter ook hier weer beperkt door de ligging van kabels en leidingen. De gracht is in het sporenvlak op een diepte van ca. 1,0 m – Mv gedocumenteerd. De vulling is daarna aanvullende uitgeboord met een guts: de onderkant blijkt 1,0 m dieper te liggen, dus op ca. 2,0 m – Mv. Het hart van de gracht dat vermoedelijk enkele meters ten noorden moet liggen, zal naar verwachting nog dieper reiken. De oostkant van de gracht wordt in sleuf 3 begrensd door een insteek (Figuur 5.2). Het vermoeden is dan ook dat de gracht hier de bocht omgaat richting het noordoosten. In de rand van deze grachtinsteek is een verticale houten paal (S8) aangetroffen (Figuur 5.11). Het is echter onduidelijk of er daadwerkelijk een relatie tussen de gracht en de paal bestaat. Uitgaande van de oudste datering van de gracht en het lange gebruik van de gracht kan de paal uit de late middeleeuwen of, meer aannemelijk, uit de nieuwe of zelfs moderne tijd stammen.

De paal is als houtmonster meegenomen voor analyse (v.10) (zie paragraaf 5.4)

Proefsleuf 4

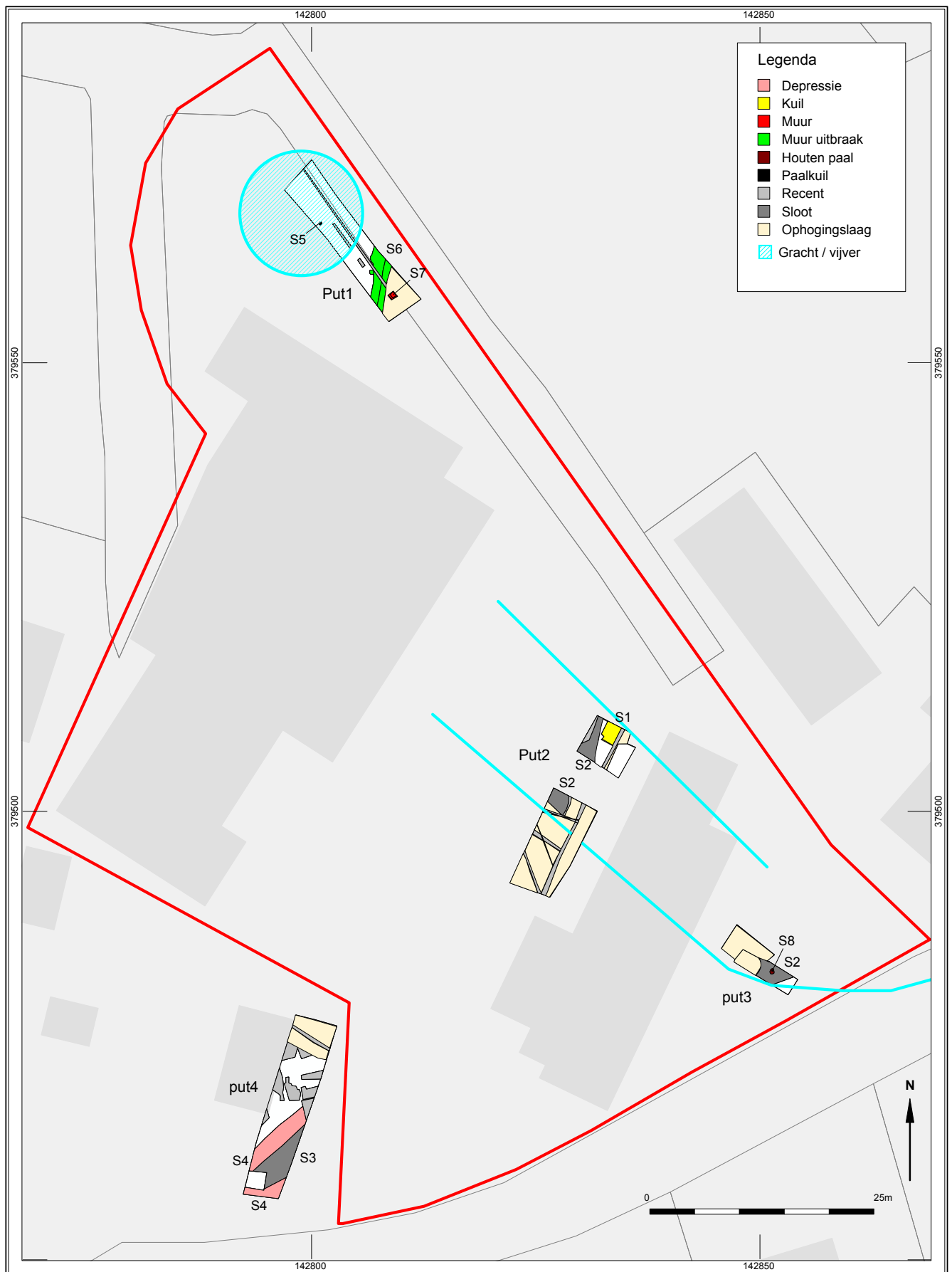
Het maaiveld ligt op ca. 25,85 m +NAP. Het sporenvlak schommelt tussen 24,75 m +NAP (midden) en 24,55 m +NAP (zuiden). Het noordelijk uiteinde is hoger aangelegd, op ca. 25,5 m +NAP i.v.m. een rioolbuis.

De noordelijke helft is zoals reeds vermeld sterk verstoord, gezien de banden- en graafsporen van een kraan. De archeologische sporen beperken zich tot de zuidelijke helft. Daar is onder de bovenlagen een minimaal 6,25 m brede vermoedelijk natuurlijke depressie aangetroffen met donkerbruine, sterk humeuze zandvulling (S4).¹⁷ Onderin de depressie blijkt een zuidwest-noordoost georiënteerde sloot (S3) ingegraven met soortgelijke vulling inclusief een afwisselend bruin en grijs gelaagd zandpakket van vermoedelijk plaggen (Figuur 5.3). De 2,75 m brede sloot is deels gecoupeerd en verder uitgeboord; de totale diepte is 2,2 m. Op grond van de vondsten, bak- en leisteen, stamt de sloot uit de nieuwe tijd (zie paragraaf 5.3). De sloot sluit niet exact aan op de verkaveling zoals afgebeeld op de historische kaart van 1811-1832, maar vertoont wel een zelfde oriëntatie (zie Figuur 5.4 en Figuur 5.12).

Conclusie

De uitvoering van het proefsleuvenonderzoek werd ingeperkt door de vele kabels en leidingen. Desondanks geven de verspreid gegraven proefsleuven een goed beeld van de archeologische sporen binnen het plangebied. Deze sporen bevinden zich over het algemeen op een diepte van 1,0-1,25 m – Mv (24,5-24,85 m +NAP). Conform de verwachting vooraf heeft het onderzoek resten van de oude historische kern van Netersel opgeleverd. Deze blijken zich echter te beperken tot de oude omgrachting. Projectie van de kadasterkaart uit 1811-1832 toont dat aangesneden waterloop in proefsleuven 2 en 3 overeenkomt met de westzijde (met zuidwest) van de

¹⁷ De kleine omvang van de sleuf maakt het lastig om te bepalen wat de exacte aard van de laagte met humeuze zandvulling is. Het is dan ook niet uit te sluiten dat er sprake is van een gegraven waterloop i.p.v. een depressie. In dit licht valt op dat de waterloop haaks op de omgrachting ligt (zie Figuur 5.12). Uitgaande van een gelijktijdig gebruik zouden de waterloop en de omgrachting in verbinding kunnen hebben gestaan.

Figuur 5.4

Overzicht van proefsleuven met de verschillende spoortypen en de vermoedelijke ligging van gracht en vijver.

Figuur 5.5

Doorsnede van de geïsoleerde paalkuil (S7) in proefsleuf 1.

Figuur 5.6

Puinbaan met mogelijk uitbraaksleuf in het zuiden van proefsleuf 1 (vanuit het zuid-westen).

Figuur 5.7

Foto van de vierkante constructie van bakstenen met leiding in proefsleuf 1 (boven) en een detailfoto van het muurwerk (onder).

Figuur 5.8

Het plangebied geprojecteerd op de topografische kaart uit 1970.

Figuur 5.9

Luchtfoto van het (bedrijven)terrein uit 1974, waarop een vijver is te zien: het laatste restant van de oude omgrachting.

Figuur 5.10

Puinbaan van oranje baksteen in ophogingslaag S5010 in proefsleuf 3, vanuit het noordoosten.

Figuur 5.11

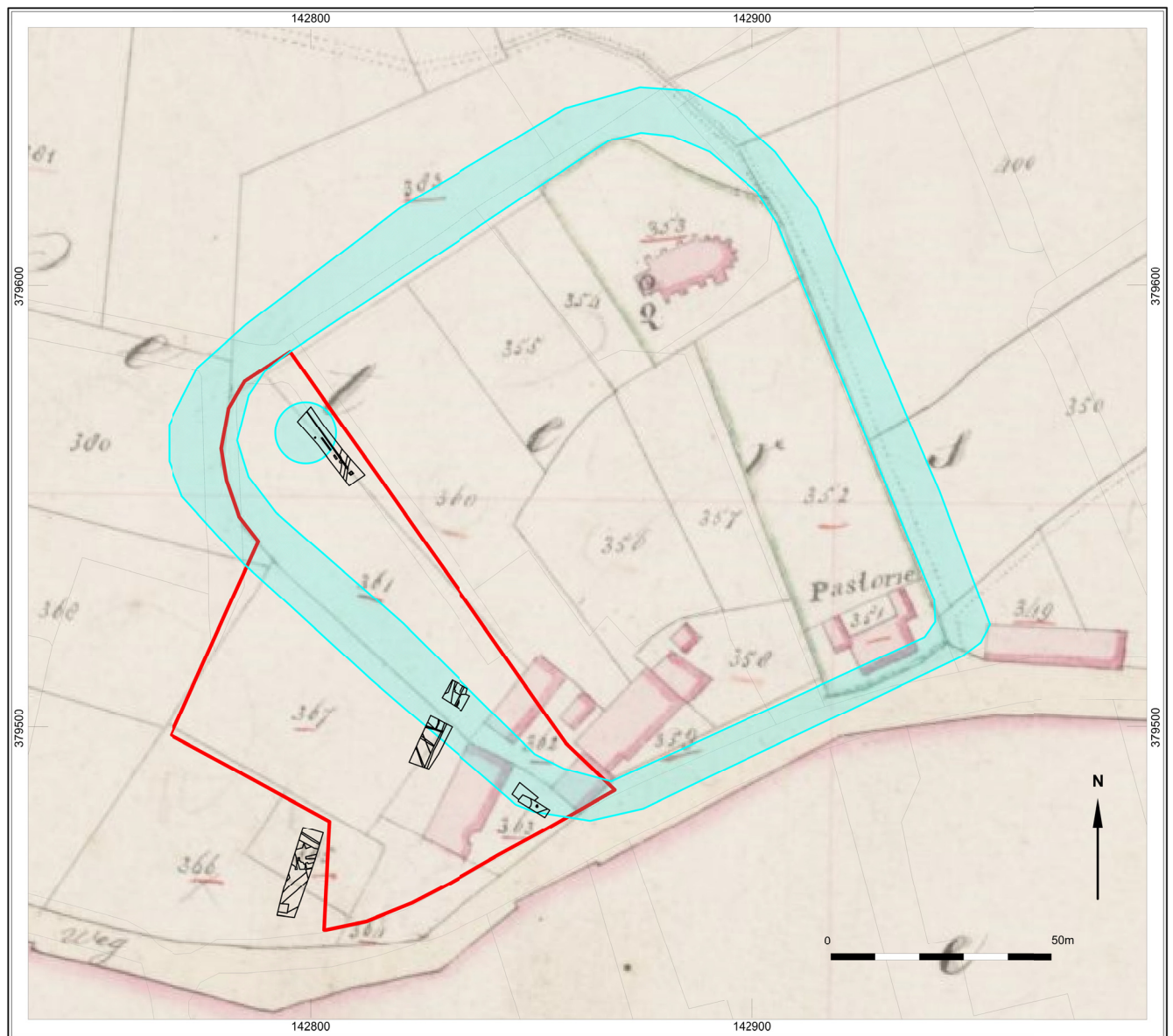
Verticale paal (S8) die in de randzone van de gracht (S2) is geslagen in proefsleuf 3, vanuit het zuiden.

omgrachting. Aanwijzingen hiervoor zijn de vorm van de historische percelen (Figuur 5.12), het voornoemde hoogtebeeld van de AHN (Figuur 4.2) en de ligging van de vijver op luchtfoto uit 1974 (Figuur 5.9). In de onderzochte (ondiepe) delen van de gracht is vooral de relatief jonge opvulling uit Nieuwe tijd (19^e-20^e eeuw) aangesneden.

De vijver die volgens een oud medewerker ter hoogte van het noorden van proefsleuf 1 moet hebben gelegen, zou (na projectie op de historische kaart) samen kunnen vallen met een van de relatief jonge poelen of afgravingen die Holwerda in het noordwesten van het omgrachte terrein situeert (zie Figuur 5.12 en Figuur 4.4). Een andere mogelijkheid is dat hier om de vijver gaat die op de luchtfoto uit 1974 is te herkennen; dus om het restant van (een uitlopen van) de gracht ter hoogte van de noordwestelijke bocht.

Sporen van de eveneens verwachte bebouwing vanaf de late middeleeuwen zijn niet aangetroffen; deze kunnen echter nog wel aanwezig zijn ter hoogte van het zuidelijke woonhuis: hieronder en rondom kunnen nog sporen bewaard zijn van de voorganger

Figuur 5.12

Projectie van de kadasterkaart 1811-1832 op de sporenkaart met vermoedelijke ligging van gracht en vijver.

van de langgevelboerderij en van bijbehorende gebouwen (inclusief sporen zoals water- en beerputten) zoals blijkt na projectie van de kadasterkaart uit 1811-1832 (Figuur 5.12)

5.3 Vondsten

A.C. Van de Venne (Kerament)

Inleiding

Tijdens het archeologisch onderzoek zijn 20 scherven aardewerk, negen fragmenten glas, vier fragmenten bouwkeramiek, drie fragmenten natuursteen en één fragment metaal verzameld. Alle vondsten zijn afkomstig uit proefsleuf 2 en 4; ze stammen uit de (tweede helft van de) 19e en het begin van de 20e eeuw (Bijlage II). Het vondstcomplex is erg fragmentarisch. Als onderdeel van de materiaalanalyse zijn de vondsten gedetermineerd met als voornaamste doel het dateren van de sporen en lagen. Hiertoe zijn de vondsten per vondstnummer gedetermineerd en beschreven op het niveau van (baksel)soort, vormgroep en waar mogelijk type (bijlage IV). De resultaten hiervan zijn opgenomen in een database.

Aardewerk

De scherven zijn afkomstig uit de ophogingslaag S5010 en de grachtvulling van S2. Onder het aardewerk bevinden zich voornamelijk scherven van industrieel wit aardewerk, waaronder fragmenten van borden, koppen, een kom en een mogelijke bloempot (Tabel 5-1). Enkele van deze exemplaren zijn versierd met een drukdecor uit de 19^e of het begin van de 20^e eeuw. Merken ontbreken, waardoor het niet mogelijk is het aardewerk exact te dateren. Naast industrieel wit aardewerk zijn twee fragmenten te noemen van een schotel met een Saksisch blauw drukdecor en een mogelijke kan van Europees porselein. Beide dateren waarschijnlijk uit de tweede helft van de 19^e eeuw of het begin van de 20^e eeuw. Ten slotte zijn twee fragmenten roodbakend aardewerk van kachelpannen en een randfragment van een steengoed voorraadpot gevonden. Ook deze vondsten dateren algemeen uit de 19^e of het begin van de 20^e eeuw.

Tabel 5-1

Totaaloverzicht van het aardewerk.

baksel	bakselcode	aantal
steengoed met oppervlaktebehandeling	s2	1
roodbakend aardewerk	r	2
industrieel wit aardewerk	iw	15
Europees porselein	ep	2
totaal		20

Glas

Onder het glas uit de grachtvulling van proefsleuf 2 bevinden zich fragmenten van een smalle lichtbruine vaas of lamp met gegolfde rand, een vierkant (medicijn)flesje van kleurloos glas, een cilindrische (wijn)fles van bruin glas en een zuigfles. Deze laatste is voorzien van tekst 'Holland' en een bloem binnen een cirkel. Eind 19^e en begin 20^e eeuw werd uit dergelijke flesjes ezelinnen- en geitenmelk, of soms koemelk te drinken gegeven in gevallen, waar de moeder niet- of niet voldoende in staat was zelf te voeden.¹⁸

Bouwkeramiek

De fragmenten bouwkeramiek bestaan uit twee fragmenten rode baksteen (uit slootspoor 3 en de vierkante constructie van spoor 7) van 4 cm dik en 10,5 x 5,5 cm, een fragment van een grijze machinaal vervaardigde dakpan en een fragment mortel. Het natuursteen bestaat uit een fragment leisteen uit slootspoor 3 en twee fragmenten witte kalksteen.

Metaal

Ten slotte is het oor van een rood geëmailleerde kan of koffiepots van ijzer te noemen. Deze is afkomstig uit de recente ophogingslaag (S5010) onder de bouwvoor.

5.4 Monsters

Hout

De paal uit S7 (randzone gracht) is bemonsterd voor nadere determinatie en de mogelijkheden voor dendrochronologische datering.

De paal is aan de bovenzijde afgebroken; het restant is nog 30 cm lang; de stam is 10 cm in diameter. De paal is onderaan aangepunt met een ijzeren bijl. De complete stam bevat nog de buitenste ring met schors. De geringe hoeveelheid ringen, slechts 20-30 jaarringen, maakt de paal echter ongeschikt voor dendrochronologisch onderzoek.

¹⁸ Soetens 2001.

Macroresten en pollen

Tijdens het veldwerk is de randzone van de humeuze grachtvulling (S2 in proefsleuf 2) bemonsterd met het oog op pollen- en macrobotanisch onderzoek: dit onderzoek zou inzicht kunnen geven in de lokale begroeiing en in eventuele voedselresten.

Uiteindelijk is echter afgezien van dergelijk onderzoek. De gracht is namelijk tot in de jaren '70 van de vorige eeuw deels nog open geweest. In de (bovenste en dus jongste) vulling van de aangesneden randzone van de gracht is in ieder geval een mix van vondsten uit vooral de 19^e-20^e eeuw aangetroffen. De mix van vondsten wijst bovendien op een geroerde context: naar verwachting zijn eventuele organische vondsten uit verschillende fasen in deze vulling ook geroerd.

Tijdens het veldwerk zijn ook humeuze depressievulling (S4) en de daarin gegraven sloot (S3) bemonsterd. Uiteindelijk is bij deze monsters ook afgezien van analyse, omdat de datering en de relatie met de historische sporen niet duidelijk zijn. De sporen liggen namelijk buiten de verwachte bewoningskern (met erven).

6 Synthese

6.1 Conclusie

De omvang van het onderzoek was voor aanvang reeds aangepast vanwege de verwachte obstakels, maar moest in de praktijk zelfs nog verder ingeperkt worden. De onderzochte sleuven geven, hoe beperkt ook, toch al een eerste beeld van aard en gaafheid van zowel de sporen en als de bodemopbouw. De oude bodemtop blijkt afgetopt; vermoedelijk het gevolg van egalisatie van het terrein en van graafwerkzaamheden bij de bouw en sloop in de afgelopen eeuw. Ondanks deze aftopping blijken de onderliggende archeologische sporen redelijk goed bewaard. De sporen bevinden zich over het algemeen op een diepte van 1,0-1,25 m – Mv (24,5-24,85 m +NAP). Conform de verwachting vooraf heeft het archeologisch onderzoek resten van de oude historische kern van Netersel opgeleverd. Deze blijken zich in de onderzochte zones te beperken tot de oude omgrachting en met name tot de westzijde daarvan. Naast het aangetoonde spoor van een relatief goed bewaarde antropogene waterloop zijn de aanwijzingen voor de omgrachting te vinden in: de vorm van de historische percelen, het hoogtebeeld van de AHN, de opgravingplattegrond van Holwerda en de ligging van de vijver (een rudiment van de gracht) op luchtfoto uit 1974. In de onderzochte (ondiepe) delen van de gracht is vooral de relatief jonge opvulling met vondsten uit Nieuwe tijd (19^e-20^e eeuw) aangesneden. Het is mogelijk dat hier en elders binnen het plangebied op een dieper niveau nog oudere vullingen aanwezig zijn uit de verwachte laatmiddeleeuwse kern van Netersel. Bovendien kunnen de oevers van de gracht nog resten van houten beschoeiingen bevatten.

Sporen van de eveneens verwachte bebouwing vanaf de late middeleeuwen zijn niet aangetroffen in de onderzochte zones. Deze zones waren echter, zoals voornoemd, te klein om een representatief beeld van het gehele plangebied te vormen. Uitgaande van de conservering van de grachtvulling (proefsleuf 2 en 3), maar ook van kleinere sporen zoals de paalkuil in proefsleuf 1), kunnen elders in het plangebied nog sporen van bebouwing aanwezig zijn. De meest concrete verwachting van bebouwing geldt hierbij voor de zone van het bestaande woonhuis in het zuiden. Hieronder en rondom kunnen nog sporen bewaard zijn van de voorganger van de langgevelboerderij en van bijbehorende gebouwen, inclusief sporen zoals water- en beerputten. Deze grote kans op bewoningssporen blijkt vooral uit projectie van de kadasterkaart uit 1811-1832 en op de historische bronnen vermelding van de Kleine Hoeve. Overige gebouwen zoals het versterkte huis, de kapel/kerk en de Grote Hoeve zijn op grond van de historische kaarten en voorgaand onderzoek van Holwerda verder ten oosten van het plangebied te verwachten.

Belangrijk vraag ten slotte is nog hoe de twee spoorcategorieën van de gracht en de bewoningssporen zich onderling verhouden binnen het plangebied: met name in het tot nog toe ontoegankelijk zuidoostelijke deel, waar beide samen komen (zie Figuur 5.12). Uitgaande van de historische en moderne kadasterkaart valt de bestaande langgevelboerderij (het huidige brede deel van het woonhuis) aan de oostzijde deels samen met het gereconstrueerde traject van de gracht. Dit kan het volgende betekenen:

- De boerderij heeft een oudere voorganger uit de late middeleeuwen of het begin van de Nieuwe tijd. De verwachting is dan dat de gracht een onderbreking of ombuiging zal vertonen ter hoogte van de boerderij. In proefsleuf 3 zijn daar vooralsnog geen aanwijzingen voor gevonden.
- De langgevelboerderij en een ander aangrenzend bijgebouw (aan de zuidzijde) op de kaart van 1811-1832 zijn (uit)gebouwd na demping van de in oorsprong laatmiddeleeuwse gracht. Oudere voorgangers kunnen nog wel aanwezig zijn, maar dan vermoedelijk aan de oostzijde ofwel aan de binnenzijde van de gracht. De vondsten in de bovenste opvulling van de gracht wijzen op een grachtdemping of nivellering van het terrein in de periode (tweede helft van de) 19^e en het begin van de 20^e eeuw. Aangezien op de kaart van 1811-1832 geen omgrachting meer is afgebeeld, lijkt eerder sprake van een nivellering. De gracht zelf moet al eerder grotendeels gedempt zijn. Een uitzondering geldt voor kleine grachttrajecten die nog langer open hebben gelegen, zoals de vijver op de luchtfoto van 1974 aantoont.

6.2 Beantwoording onderzoeksvragen

In deze paragraaf worden de onderzoeksvragen uit paragraaf 2.2 nu per thema beantwoord.

Bodemopbouw en landschap

De vindplaats ligt op een lage (dek)zandrug en maakt deel uit van de oude historische kern van Netersel. Deze kern was omgracht; de westzijde van deze omgrachting is aangesneden in de proefsleuven van het plangebied. De gracht waterde aan de oostzijde via een waterloop af op de Groote Beerze op ca. 1 km afstand.

De gaafheid van de vindplaats was vooraf niet bekend. De verwachting was wel dat wellicht een restant van een esdek (enkeerd) de vindplaats nog zou afdekken en beschermen. De oude bodem (top met podzollagen) met enkeerd (ofwel het plaggendek met eventuele ontginningssporen) blijkt in de praktijk echter afgetopt en vervangen door recente ophogingslagen. De aanwezigheid van grachtsporen, maar ook van relatief klein sporen zoals een paalkuil, geeft aan dat de verstoringsgraad desondanks beperkt is. Binnen het plangebied zijn dan ook nog redelijk goed bewaarde sporen te verwachten vanaf een diepte van 40-50 cm – Mv. Ter hoogte van de bestaande bebouwing in het zuiden van het plangebied kunnen de oudere resten zelfs op geringere diepte aanwezig zijn. Deze zone doient echter nog gewaardeerd te worden.

Sporen en structuren

Deze sporen bevinden zich over het algemeen op een diepte van 1,0-1,25 m – Mv (24,5-24,85 m +NAP). Conform de verwachting vooraf heeft het onderzoek resten van de oude historische kern van Netersel opgeleverd. Deze blijken zich in de onderzochte zones te beperken tot de oude omgrachting: de westelijk loop die het plangebied over de gehele lengte doorkruist en die naar verwachting 12 m breed en minimaal 2 m diep is. De aangesneden randzone van de gracht bestaat uit een relatief jonge vulling met vondsten uit de 19^e-20^e eeuw. Het gaat hier waarschijnlijk om de bovenste dempings- of nivelleringsvulling. De vulling daaronder lijkt (voor zover zichtbaar tijdens het onderzoek) homogeen, natuurlijk opgevuld zonder aanwijzingen voor en fasering. Mogelijk hebben zich in de omgeving van de gracht ook bewoningssporen bevonden uit de periode late middeleeuwen-Nieuwe tijd of uit oudere perioden. De onderzochte zones waren echter te klein om dit goed te onderzoeken. Ofschoon de aanwijzingen voor de eerste periode ontbreken op de historische kaarten, is er toch een kans op

het aantreffen van dergelijke sporen (kleiner en minder diep dan de gracht). Voor de Nieuwe tijd is er in ieder geval wel een concrete verwachting van bebouwing in de zone van het bestaande woonhuis in het zuiden. Hieronder en rondom kunnen nog sporen bewaard zijn van de voorganger van de langgevelboerderij en van bijbehorende gebouwen, inclusief sporen zoals water- en beerputten. Deze grote kans op bewoningssporen blijkt vooral uit projectie van de kadasterkaart uit 1811-1832 en op de historische bronnen vermelding van de Kleine Hoeve.

Vondsten en paleo-ecologische resten

De vondsten bestaan uit afvalresten die vooral afkomstig zijn uit de bovenste vulling van de gracht. Ze bestaan uit scherven, bouwkeramiek, metaal en glas uit de 19^e-20^e eeuw die vermoedelijk bij de laatste demp- of nivelleringsfase van de oude gracht hier terecht zijn gekomen. In de natte vulling zijn naar verwachting ook plantenresten zoals zaden en pollen bewaard. Aangezien de bemonsterde grachtvullingen subrecent blijken, is afgezien van botanisch onderzoek.

Synthese

Zie paragraaf 6.1.

Waardebepaling

Zie volgende paragraaf 6.3.

Conclusie, evaluatie en aanbevelingen

Zie paragraaf 6.1 en 6.4.

6.3 Waardering

Inleiding

Archeologische vindplaatsen worden gewaardeerd aan de hand van richtlijnen van de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.0. Daarbij wordt aan de hand van verschillende parameters een waardeoordeel gegeven of vindplaatsen behoudenswaardig zijn. In de eerste plaats wordt nagegaan of vindplaatsen vanwege hun *belevingswaarde*, op basis van de criteria schoonheid of herinnering (met een score van 1 tot 3 per criterium), als behoudenswaardig getypeerd kunnen worden. De vindplaatsen worden vervolgens op hun *fysieke kwaliteit* beoordeeld: in principe wordt een vindplaats als behoudenswaardig aangemerkt, indien de criteria gaafheid en conservering samen bovengemiddeld (vijf of zes punten) scoren. Bij een middelmatige tot lage score (vier punten of minder), wordt naar de *inhoudelijke kwaliteit* gekeken om te bepalen of het terrein toch behoudenswaardig is. Indien te verwachten is dat op een van de inhoudelijke criteria 'hoog' wordt gescoord, wordt een vindplaats ook in principe behoudenswaardig geacht. Dit 'vangnet' heeft tot doel er voor te zorgen dat terreinen die van beperkte fysieke kwaliteit zijn, maar desondanks inhoudelijk van groot belang, uit de beoordeling vallen. Bij een bovengemiddelde score van zeven punten of meer worden vindplaatsen alsnog als behoudenswaardig aangemerkt. Na deze weging wordt bij vindplaatsen met een lagere inhoudelijke waardering (minder dan zeven punten) nagegaan of het criterium representativiteit van toepassing is. Dit kan een vindplaats alsnog behoudenswaardig maken. De representativiteit is echter alleen relevant indien bij het uitvoeren van de waardering het vermoeden bestaat dat duurzaam behoud van de vindplaats gerealiseerd kan worden.

Op basis van al deze criteria volgt nu waardering van de vindplaats met resten van de oude omgrachting van de historische kern van Netersel. Hierbij moet wel de kanttekening geplaatst worden dat de onderzochte zones met een omvang van nog geen 3% te klein zijn voor een volwaardige waardering van het gehele plangebied. Onderstaande waardering beperkt zich in eerste instantie dan ook alleen tot de toegankelijke, onderzochte zones. Waar mogelijk wordt ook alvast een uitspraak gedaan over de rest van het plangebied, maar een vervolg van het proefsleuvenonderzoek (na de sloop), conform de eerste opzet uit het PvE, dient hier eerst meer duidelijkheid te geven.

Waarden	Criteria	Score		
		Hoog (3)	Matig (2)	Laag (1)
Beleving	Schoonheid			2
	Herinnering	3		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	3		
	Conservering		2	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3		
	Informatiewaarde		2	
	Ensemblewaarde	3		
	Representativiteit			n.v.t.

Tabel 6-1

Waarderingstabel van de vindplaats met grachtsporen in de onderzochte zone van plangebied Netersel De Hoeve 22.

Beleving

Deze waardering heeft voornamelijk betrekking op zichtbare monumenten. Het criterium schoonheid, de esthetisch-landschappelijke waarde, is dan ook van toepassing op deze vindplaats. Het laatste restant van de gracht en de bestaande langgevelboerderij van het woonhuis zijn immers nog tastbare resten van het oude landschap. De vindplaats scoort gemiddeld op dit criterium.

Er is ook sprake van een herinnering aan het verleden. Deze herinnering wordt opgeroepen door de voornoemde objecten, maar ook door hun onlosmakelijke band met de oude kerkplaats en pastorie. De historie leeft bovendien nog sterk bij de bevolking van Netersel. Op deze manier is er nog een verbondenheid met de vindplaats (score 3 punten).

De vindplaats blijkt al goed op 'beleving' te waarderen. In aanvulling hierop volgt nu een waardering op fysieke en inhoudelijke kwaliteit.

Fysieke kwaliteit

Hiermee wordt de mate bepaald waarin de archeologische resten nog intact zijn en *in situ* liggen. De criteria hiervoor zijn gaafheid (sporen) en conservering (vondsten). De oude bodemtop blijkt verstoord te zijn. De sporen van gracht zijn desondanks redelijk goed bewaard, al blijken deze her en der sterk verstoord door kabels en leidingen. De grachtvulling is vanaf 1,0 m – Mv aangetroffen en blijkt tot minimaal 2,0 m – Mv te reiken. Het hart van de gracht moet nog dieper liggen. Buiten de gracht zijn geen andere bewoningssporen uit de periode late middeleeuwen-Nieuwe tijd of uit oudere periode gevonden. De onderzochte zones waren echter te klein om uitspraken hierover te doen. Rekening houdend met de aanwezigheid van een goed bewaarde paalkuil, kunnen er elders in het plangebied nog bewoningssporen aanwezig zijn. De meest concrete verwachting van bebouwing geldt vooral voor de zone van het bestaande woonhuis in het zuiden. Uitgaande van de historische bronnen kunnen hieronder en rondom nog sporen bewaard zijn van de voorganger van de langgevelboerderij en van bijbehorende gebouwen, inclusief sporen zoals water- en beerputten. De vindplaats scoort over het geheel genomen dan ook hoog (3 punten).

Uitgaande van de relatief diepe grachtsporen die tot in het grondwater reiken, zullen niet alleen anorganische maar ook organische resten, zoals zaden en pollen van planten, goed bewaard. Zoals reeds onder het criterium gaafheid is besproken, zullen de vondsten (zowel anorganisch als organisch) uit ondiepe sporen echter naar verwachting verdwenen zijn. Juist deze sporen bevatten doorgaans meer *in situ* vondsten. Het goed geconserveerd materiaal uit de grachten bestaat veeleer uit secundair nederzettingsafval. De vindplaats scoort op conservering uiteindelijk dan ook middelmatig (2 punten).

Uitgaande van de relatief hoge score op fysieke kwaliteit (5 punten), is de vindplaats al als behoudenswaardig te beschouwen. Voor de volledigheid wordt de vindplaats nog aanvullend gewaardeerd op inhoudelijke kwaliteit.

Inhoudelijke kwaliteit

Deze waardering wordt op basis van de volgende criteria bepaald;

- zeldzaamheid
- informatiewaarde
- ensemblewaarde
- representativiteit

In deze volgorde zal de inhoudelijke kwaliteit van de vindplaats besproken worden.

Zeldzaamheid

Zeldzaamheid is de mate waarin een bepaald type vindplaats schaars is (of is geworden) voor een periode of in een gebied. De grachtsporen maken onderdeel uit van de oude historische kern van Netersel, waarbinnen zich ook een versterkt huis, een kerk en enkele hoven hebben bevonden. Een dergelijke omgrachte dorpskern die tot de late middeleeuwen is terug te voeren, is zeldzaam in de regio en daarbuiten. De vindplaats scoort dan ook hoog op zeldzaamheid (3 punten).

Informatiewaarde

Met informatiewaarde wordt de betekenis van een vindplaats als bron van kennis over het verleden bedoeld.

Uitgaande van de bewaarde resten in de onderzochte sleuven, de grachten, is de informatiewaarde al relatief hoog. De aangesneden top van de grachtvulling blijkt weliswaar uit de Nieuwe tijd te stammen; elders in het plangebied zijn echter nog wel diepere en dus oudere vullingen te verwachten die mogelijk nog uit de late middeleeuwen dateren. De grachtoevers kunnen zelfs nog resten van beschoeiing bevatten. Verder verschaft de (diepste) grachtvulling belangrijke informatie over de datering, fasering (vooral het aardewerk) en de samenstelling van het omringende landschap (plantenresten). Voor directe informatie over (en link met) de aard en geschiedenis van de oude historische kern van Netersel is men verder aangewezen op bewoningssporen. Deze zijn tot op heden nog niet aangetroffen, althans niet in de beperkt onderzochte zones. De vindplaats scoort uiteindelijk dan ook gemiddeld op informatiewaarde (2 punten). De verwachting is echter dat elders nog wel bewoningssporen aanwezig kunnen zijn. Wellicht kan een aanvullende waardering van de tot op heden nog ontoegankelijke zones uiteindelijk een hogere score opleveren.

Ensemblewaarde

De ensemblewaarde van een vindplaats is gekoppeld aan de mate van het voorkomen van een archeologische en landschappelijke context. De vindplaats scoort hier relatief hoog binnen het plangebied en het aangrenzend gebied: de aangetroffen resten,

die deels nog tastbaar aanwezig zijn, zijn onlosmakelijk verbonden met de rest van de oude historische kern van Netersel zoals de oude kerkplaats en de pastorie, maar ook het voormalige versterkte huis en de hoeven die binnen de aangetroffen omgrachting hebben gelegen. De historie leeft nog sterk bij de bevolking van Netersel. Aanwijzingen voor het landschap zijn bovendien naar verwachting nog bewaard in de grachtvulling.

Over het geheel genomen scoort de vindplaats op dit criterium dus hoog (3 punten).

Representativiteit

Uitgaande van de relatieve zeldzaamheid van de sporen van de oude historische kern en van de onderlinge band tussen de sporen binnen deze kern, scoort de vindplaats bijgevolg relatief laag op dit criterium: de vindplaats is niet representatief voor de regio. Omdat duurzaam behoud niet tot de mogelijkheden behoort voor de vindplaats, is waardering op dit criterium echter niet van belang.

Conclusie

We kunnen concluderen dat de vindplaats met grachtsporen uiteindelijk met acht punten op inhoudelijke kwaliteit hoog genoeg scoort om als 'behoudenswaardig' te bestempelen. Hierbij dienen we wel de kanttekening te plaatsen dat deze uitspraak enkel voor de toegankelijke en onderzochte zones geldt. In de rest van het plangebied dient het proefsleuvenonderzoek eerst voortgezet te worden (na de sloop), alvorens een representatieve waardering van het gehele plangebied mogelijk is.

6.4 Advies

Rekening houdend met alle beperkingen blijkt de omvang van het onderzoek, minder dan 3% van het plangebied, uiteindelijk te klein voor een adequate, volledige waardering. Het onderhavige proefsleuvenonderzoek is in dit opzicht dan ook alleen als een eerste waardering te beschouwen: specifiek van de sporen en de bodemopbouw die in de eerste, toegankelijke en onderzochte zones zijn aangesneden. Verder geven deze zones wel alvast een meer gespecificeerde verwachting voor de aangrenzende delen van het plangebied.

Uitgaande van de onderzochte zones kan Archol alvast het volgende advies geven ten aanzien van het plangebied, waarbij op hoofdlijnen twee gebieden zijn te onderscheiden (Figuur 6.1):

- een groot noordwestelijk gebied, waar in de onderzochte zones een vindplaats met resten van de historische omgrachting is aangesneden (blauw). Uitgaande van de historische kaarten is in de omringende, nog niet onderzochte zones, nog een vervolg van de grachtsporen te verwachten (blauw, gearceerd). Gezien de relatief hoge informatiewaarde van dergelijke sporen acht Archol de vindplaats behoudenswaardig. Archol stelt dan ook voor om hier rekening te houden met vervolgonderzoek in dit gebied. In de omgeving van de gracht kunnen (op grond van de relatief goede conservering/gaafheid) nog bewoningssporen zijn. Deze omgeving, was grotendeels ontoegankelijk. Hier dient alsnog proefsleuvenonderzoek plaats te vinden na de sloop (geel, gearceerd). Dit geldt ook voor de nu bebouwde zones, zoals de loods in het noorden (grijs). Slechts kleine zones in deze omgeving zijn reeds onderzocht. Hier zijn geen behoudenswaardige sporen aangetroffen (geel). Hier dient dan ook geen vervolgonderzoek plaats te vinden naar onze mening. Verder verdient het aanbeveling om de herinnering aan de gracht levend te houden, door de loop in het ontwerpplan te betrekken. Dit is overigens deels al

- Figuur 6.1**

Advieskaart plangebied Netersel De Hoeve 22 (rood omlijnd).

gedaan: voor de nog bestaande noordwestelijke bocht van de gracht. Deze is als sloot in het ontwerp opgenomen (zie Figuur 1.2).¹⁹ In dit plan valt op dat de ligging van de toegangsweg in grote lijnen parallel ligt aan de oude grachtloop (zie ook Figuur 5.12). Wellicht is bij de constructie van de weg nog een verwijzing naar de gracht te maken (bv. in de kleur of het patroon van de bestrating).

- een relatief klein zuidoostelijk gebied, dat grotendeels nog niet toegankelijk was voor onderzoek. Hier geldt nog meer dan in het noordwestelijk gebied dat er bewoningssporen van de oude historische kern zijn te verwachten; met name van (één van) de hoeven en van andere gebouwen (en bijbehorende sporen zoals water- en beerputten) die op de historische kaarten zijn afgebeeld. Indien deze sporen bewaard zijn, kunnen ze (in ieder geval op inhoudelijke kwaliteit en mogelijk op fysieke kwaliteit) wel behoudenswaardig zijn. Archol adviseert dan ook om ook dit gebied na de bovengrondse sloop alsnog te waarderen. Dit kan het best plaats vinden in de vorm van een proefsleuvenonderzoek; het verdient aanbeveling om hierbij alvast rekening te houden met een doorstart naar een opgraving. Uitgaande van de historische kaarten beslaan de oude woonpercelen langs het oude bewoningslint van De Hoeve een zone van ca. 1.240 m² binnen het plangebied (rood in Figuur 6.1). Aanvullende proefsleuven dienen de daadwerkelijke omvang en gaafheid van deze bebouwingsporen aan te tonen. De verwachting is dat oude funderingen en begeleidende sporen al op een geringe diepte (minder dan 40 cm-MV) aanwezig zullen zijn.

¹⁹ De toelichting op de Erfgoedkaart gaat voor de grachten van het versterkte huis zelfs een stap verder door te pleiten voor een reconstructie van gracht en kapel van Netersel (Berkvens red. 2011, 161).

Literatuur

Berkvens, R. 2016: *Programma van Eisen Proefsleuven Netersel- De Hoeve 22, gemeente Bladel* (PvE 2016-nr. 1 d.d. 8 maart).

Berkvens, R. (red.) 2011: *Toelichting op de Erfgoedkaart: Kempisch erfgoed in beeld. Een regionale erfgoedkaart voor de Kempen- en A2 gemeenten Bergeijk, Bladel, Eersel, Oirschot, Reusel-De Mierden, Waalre, Valkenswaard, Cranendonck en Heeze-Leende*, SRE Milieudienst rapport.

Kalisvaart, C.C. 2008: *Gemeente Bladel, plangebied De Hoeve 28 te Netersel. Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek (karterende fase)* (BAAC rapport V-08.0009).

Roymans, N. 1975: *Een bijdrage tot de Geschiedenis en Voorgeschiedenis van Bladel en Netersel (van Prehistorie tot en met de Middeleeuwen)*. In: Roymans, N., J. van der Heyden, C. Baelemans & F. Verachtert: *De Negende Zaligheid. Cultuurhistorisch beeld van Bladel en Netersel en de Acht Zaligheden*. Bladel/Netersel, 7-116.

Soetens, J., 2001: *In glas verpakt, Packaged in glass. European Bottles. Their History and Production*, Amsterdam.

Lijst van figuren

Figuur 1.1 Ligging plan- en onderzoeksgebied.

Figuur 1.2 Geplande nieuwbouw op locatie Netersel De Hoeve 22 (opgesteld door Compositie 5- stedenbouw bv; uit: Berkvens 2016, figuur 1).

Figuur 1.3 Uitsnede van de archeologische beleidskaart van de gemeente Bladel met ligging plangebied (zwarte omlijnd).

Figuur 3.1 Puttenplan uit het Programma van Eisen (uit: Berkvens 2016, bijlage 3).

Figuur 3.2 Overzicht van het plangebied met de gegraven proefsleuven, de gedocumenteerde profielen (p1-5) en de ontoegankelijke zone (rood gearceerd)

Figuur 4.1 Uitsnede van de Erfgoedkaart met de verschillende landschapsgebieden en de ligging van het plangebied (zwarte omlijning) (uit: Berkvens 2016, bijlage 2).

Figuur 4.2 Uitsnede van de hoogtekaart van het maaiveld (AHN, versie 2) met ligging van het plangebied (paars omlijnd) (uit: Berkvens 2016, figuur 8).

Figuur 4.3 Uitsnede van de bodemkaart met ligging van het plangebied (rood omlijnd) (bron: Alterra Bodemkaart van Nederland).

Figuur 4.4 Plattegrond van de opgraving van Holwerda met de resten van het versterkt huis incl. de omgrachting en met de ligging van de nabijgelegen kerk en de grote omgrachting (uit Berkvens 2016, figuur 6; naar Roymans 1975).

Figuur 4.5 Uitsnede van de (gegeoreferende) kadasterkaart uit 1811-1832 met ligging van het plangebied (rood omlijnd).

Figuur 4.6 Uitsnede van de kadasterkaart uit 1890 met projectie van de zuidoosthoek van plangebied Netersel-De Hoeve 22 (rood) (naar: Berkvens 2016, figuur 9).

Figuur 5.1 Verstoorde bodemopbouw met recente (ophogings)lagen in profiel 5 (noordwest) van proefsleuf 1. Onderin is de licht geelgrijze, zandige leemondergrond (C-horizont) te zien.

Figuur 5.2 Bodemopbouw met grachtvulling in proefsleuf 2 (links) en proefsleuf 3 (rechts), met van beneden naar boven:

Figuur 5.3 Bodemopbouw met humeuze opvulling van de depressie en sloot S₃ onderin het westprofiel van proefsleuf 4, met van beneden naar boven:

Figuur 5.4 Overzicht van proefsleuven met de verschillende spoortypen en de vermoedelijke ligging van gracht en vijver.

Figuur 5.5 Doorsnede van de geïsoleerde paalkuil (S₇) in proefsleuf 1.

Figuur 5.6 Puinbaan met mogelijk uitbraaksleuf in het zuiden van proefsleuf 1 (vanuit het zuidwesten).

Figuur 5.7 Foto van de vierkante constructie van bakstenen met leiding in proefsleuf 1 (boven) en een detailfoto van het muurwerk (onder).

Figuur 5.8 Het plangebied geprojecteerd op de topografische kaart uit 1970.

Figuur 5.9 Luchtfoto van het (bedrijven)terrein uit 1974, waarop een vijver is te zien: het laatste restant van de oude omgrachting.

Figuur 5.10 Puinbaan van oranje baksteen in ophogingslaag S₅₀₁₀ in proefsleuf 3, vanuit het noordoosten.

Figuur 5.11 Verticale paal (S₈) die in de randzone van de gracht (S₂) is geslagen in proefsleuf 3, vanuit het zuiden.

Figuur 5.12 Projectie van de kadasterkaart 1811-1832 op de sporenkaart met vermoedelijke ligging van gracht en vijver.

Figuur 6.1 Advieskaart plangebied Netersel De Hoeve 22 (rood omlijnd).

Lijst van tabellen

Tabel 1-1 Administratieve gegevens.

Tabel 1-2 Samenstelling onderzoeksteam.

Tabel 3-1 Overzicht van de omvang van de gegraven proefsleuven versus die van de vooraf geplande proefsleuven (volgens aangepast puttenplan).

Tabel 3-2 Overzicht van de grondmonsters met context.

Tabel 5-1 Totaaloverzicht van het aardewerk.

Tabel 6-1 Waarderingstabel van de vindplaats met grachtsporen in de onderzochte zone van plangebied Netersel De Hoeve 22.

Bijlage I Sporenlijst

put	vlak	spoor	omschrijving	diepte (cm)	opmerking
1	1	5	paalkuil	10	
1	1	6	muuruitbraak		veel baksteen, restant van slopen gebouw
1	1	7	muur	40	vierkante constructie; versteviging leidingpunt? Baksteenformaat=20,5 x 9 x 5 cm. Bovenkant op 25,21 m + NAP
1	1	999	recente verstoring		
2	1	1	kuil		
2	1	2	sloot		
2	1	999	recente verstoring		
2	1	5010	laag		ophogingspakket
2	1	5030	laag		C-horizont
2	91	2	sloot		
3	1	2	sloot	100	diepte gegutst vanaf vlak 1
3	1	8	houten paal	30	
4	1	3	sloot	220	
4	1	4	depressie	200	natuurlijke depressie
4	1	999	recente verstoring		
4	91	3	sloot		

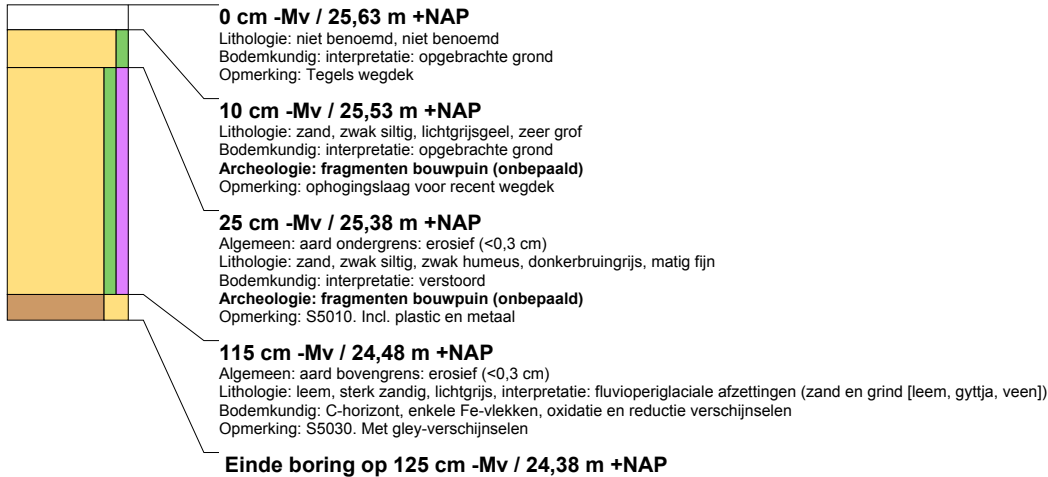
Bijlage II Vondstenlijst

vondstnummer	omschrijving	aantal	gewicht (g)	put	vlak	vak	spoor	vulling	segment	opmerking
1BKS	baksteen	1	316,3	2	1	1	5010			fragment
1TEG	tegels	1	67,3	2	1	1	5010			van beton?
1ANT	aardewerk Nieuwe tijd	3	67,9	2	1	1	5010			
2MFE	metaal ijzer	1	62,1	2	1	2	5010			rood geverfd hengsel van een kan
2GL	glas	1	15,5	2	1	2	5010			Nieuwe tijd
2ANT	aardewerk Nieuwe tijd	16	268,1	2	1	2	5010			
3GL	glas	3	158,8	2	1	2	2			
3ANT	aardewerk Nieuwe tijd	2	312,8	2	1	2	2			
3DKP	dakpan	1	106,3	2	1	2	2			
3ANT	aardewerk Nieuwe Tijd	4	73,8	2	1	2	2			
3SXX	steen onbepaald	2	745,9	2	1	2	2			
8SLE	leisteent	1	21,9	4	1		3	1		
8BKS	baksteen	1	203,2	4	1		3	1		fragment
9BKS	baksteen	2	40000	1	1		7			

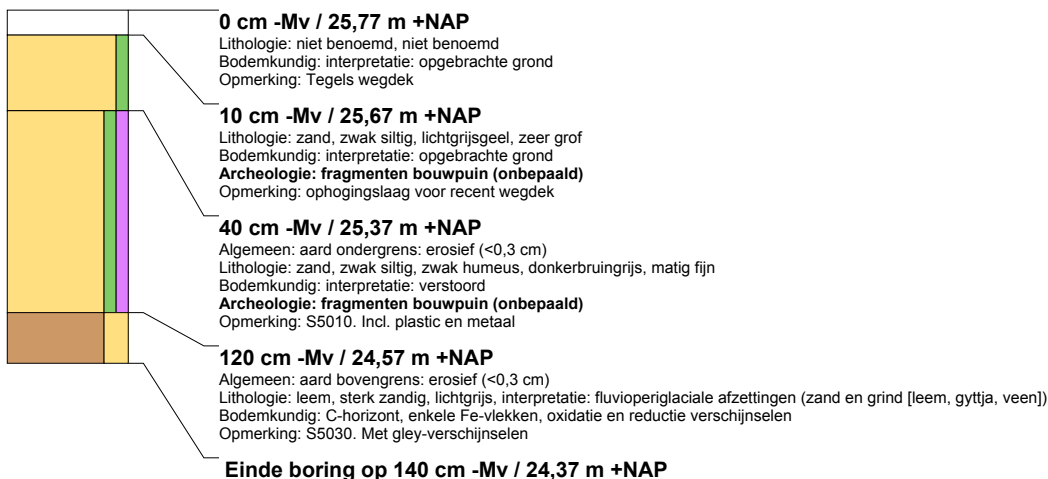
Bijlage III Profielbeschrijvingen

profiel: N1679-1

beschrijver: JL, datum: 16-12-2016, X: 142.835, Y: 379.506, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 25,63, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Bladel, plaatsnaam: Netersel, opdrachtgever: Gemeente, uitvoerder: Archol

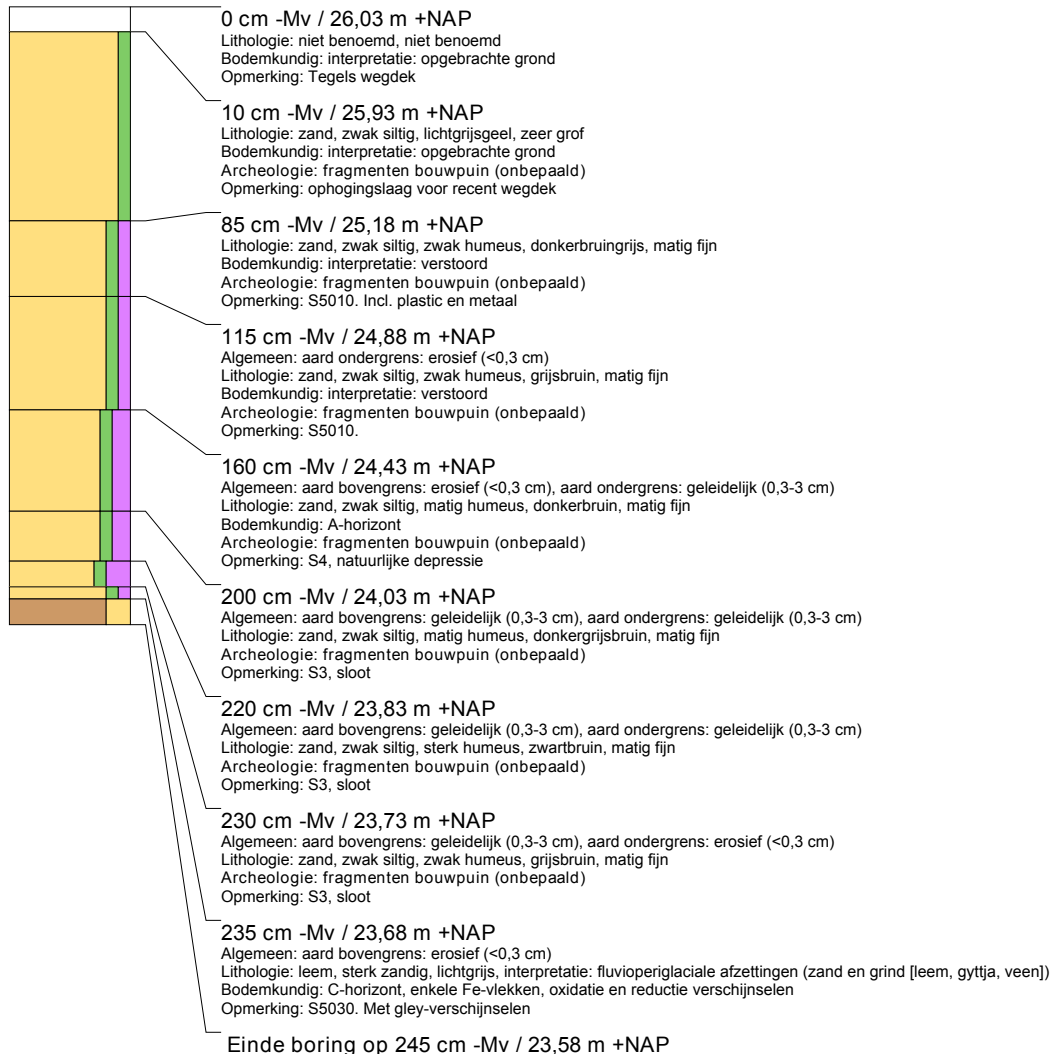
profiel: N1679-2

beschrijver: JL, datum: 16-12-2016, X: 142.829, Y: 379.494, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 25,77, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Bladel, plaatsnaam: Netersel, opdrachtgever: Gemeente, uitvoerder: Archol

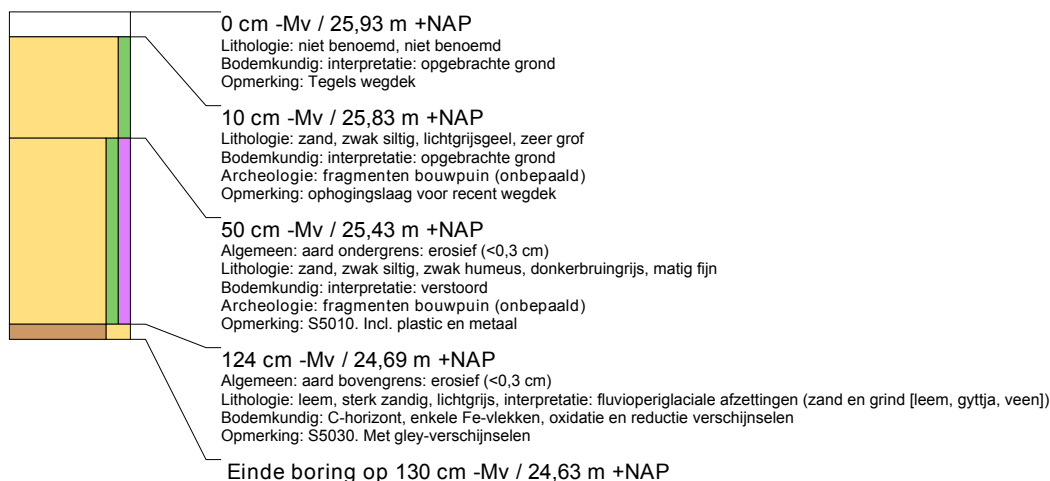

profiel: N1679-3

beschrijver: JL, datum: 16-12-2016, X: 142.793, Y: 379.460, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 26,03, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Bladel, plaatsnaam: Netersel, opdrachtgever: Gemeente, uitvoerder: Archol

profiel: N1679-4

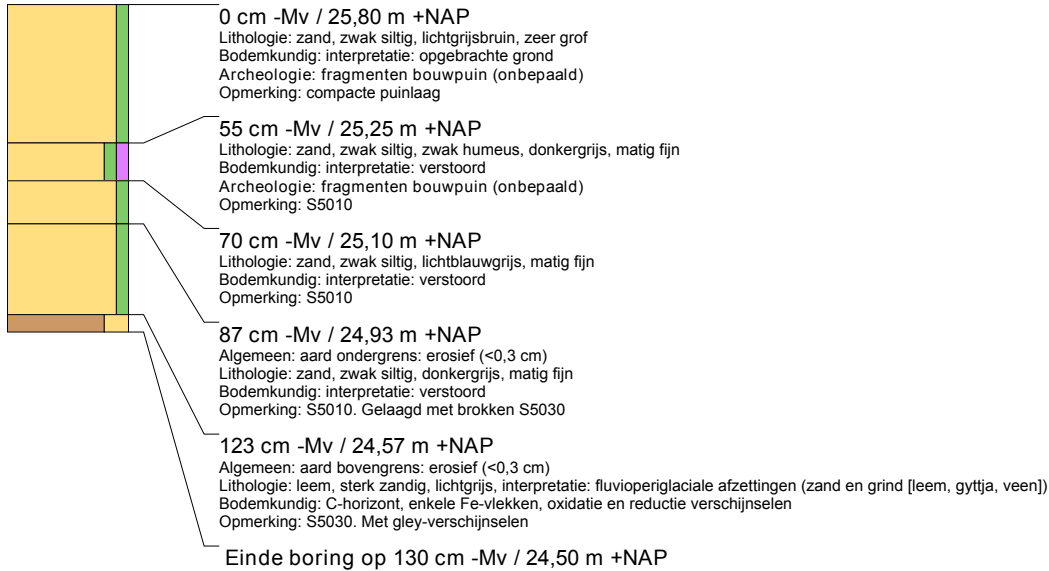
beschrijver: JL, datum: 16-12-2016, X: 142.801, Y: 379.471, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 25,93, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Bladel, plaatsnaam: Netersel, opdrachtgever: Gemeente, uitvoerder: Archol

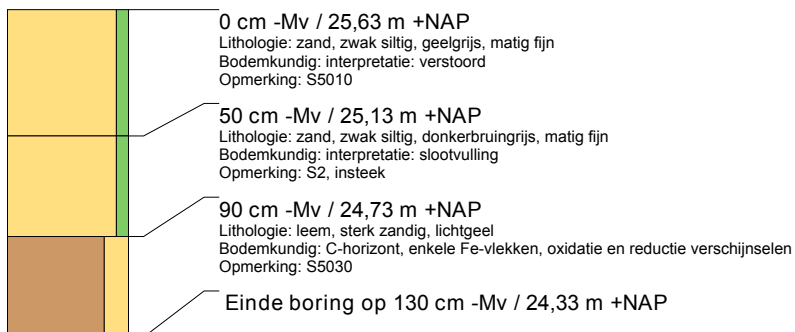
profiel: N1679-5

beschrijver: JL, datum: 16-12-2016, X: 142.798, Y: 379.568, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 25,80, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Bladel, plaatsnaam: Netersel, opdrachtgever: Gemeente, uitvoerder: Archol

profiel: N1679-6

beschrijver: JL, datum: 16-12-2016, X: 142.854, Y: 379.481, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 25,63, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Bladel, plaatsnaam: Netersel, opdrachtgever: Gemeente, uitvoerder: Archol

Bijlage IV Aardewerkdeterminaties

vondstnr.	subnr.	put	spoor	categorie	R	W	B	A	fragment	MAE	EVE	randdiam	gewicht (g)	DS-baksel	baksel	bakselsoort	herkomst	maakwijze	a
1	1	2	5010	KER	1	0	0	0		1	15	15	0	ep	PORSE		Europa	mal	v
1	2	2	5010	KER	0	1	0	0					0	iw	IWIT		Europa	mal	le
1	3	2	5010	KER	1	0	0	0		1	5	ca. 35	0	st	s2		Westerwald?	ged	e g
1	4	2	5010	BKR	0	0	0	1	fragment				0						
1	5	2	5010	BKR	0	0	0	1	fragment				0						
2	1	2	5010	KER	0	1	2	0					0	iw	IWIT		Europa	mal	le
2	2	2	5010	KER	3	0	0	0		1	15	ca. 25	0	iw	IWIT		Europa	mal	le
2	3	2	5010	KER	0	0	1	0					0	iw	IWIT		Europa	mal	le
2	4	2	5010	KER	2	0	0	0		1	10	25	0	iw	IWIT		Europa	mal	le
2	5	2	5010	KER	0	1	0	0					0	iw	IWIT		Europa	mal	le
2	6	2	5010	KER	0	1	0	0					0	iw	IWIT		Europa	mal	le
2	7	2	5010	GLS	1	4	0	0		1	45	7	0						
2	8	2	5010	GLS	0	1	0	0					0					mal	
2	9	2	5010	MXX	0	0	0	1	oor				0						
3	1	2	2	KER	1	0	0	0		1	15	30	0	r	ROOD		West- Brabant	ged	le (l
3	2	2	2	KER	1	0	0	0		1	20	32	0	r	ROOD		West- Brabant	ged	le (l
3	3	2	2	KER	1	0	0	0		1	10	ca. 25	0	iw	IWIT		Europa	mal	le
3	4	2	2	KER	0	1	0	0					0	iw	IWIT		Europa	mal	le
3	5	2	2	KER	1	0	0	0		1	5	-	0	iw	IWIT		Europa	mal	le
3	6	2	2	KER	0	1	0	0					0	ep	PORSE		Europa	mal	v
3	7	2	2	BKR	0	0	0	1	fragment				0					mal	
3	8	2	2	SXX	0	0	0	2	fragment				0						
3	9	2	2	GLS	0	1	0	0					0						
3	10	2	2	GLS	0	1	1	0					0						
8	1	4	3	BKR	0	0	0	1	fragment				0						
8	2	4	3	SXX	0	0	0	1	fragment				0						

afwerking	versiering	merken	kleur	vorm algemeen	vorm type	vorm details	begin datering	eind datering	begin periode	eind periode	opmerkingen
eldspaatglazuur	drukdecor: Saksisch blauw			schotel	ep-bor-9	rechte rand, standring	1850	1950	NTC	NTC	
odglazuur	drukdecor: rood floraal gestippeld			kop?			1800	1900	NTB	NTC	
ngobe, zout-glazuur				pot	s2-pot-22?	aan bovenzijde afgeplatte verdikte rand	1800	1950	NTB	NTC	
				mortel							
odglazuur			zalmroze	baksteen			1450	1900	NTB	NTC	10,5 x 5,5 cm
odglazuur	relief: gegolfde rand			kom?		standring	1800	1950	NTB	NTC	
odglazuur				bord	iw-bor-11	knik naar vlag, standring	1800	1950	NTB	NTC	
odglazuur				bord		knik naar vlag, standring	1800	1950	NTB	NTC	
odglazuur	roze vlag met rode lijnen aan buitenzijden			bord		knik naar vlag	1850	1950	NTC	NTC	
odglazuur	drukdecor: saksisch blauw?; relieffribbels			kop			1800	1950	NTB	NTC	
odglazuur	lichtbruin met donkerbruine lijnen			bloempot?			1850	1950	NTC	NTC	
	gegolfe rand		lichtbruin	lampenglas/vaas?			1850	1950	NTC	NTC	
			kleurloos	fles		vierkant flesje?	1800	1950	NTB	NTC	vormgeblazen
	rood geëmailleerd			kan/ koffiepot?		verticaal oor	1920	1950	NTC	NTC	
				kachelpan		afgeronde kraagrand	1800	1940	NTB	NTC	
odglazuur (binnenzijde)				kachelpan		kraagrand met dekselgeul	1800	1940	NTB	NTC	
odglazuur	relief: gegolfde rand			bord		knik naar vlag	1800	1950	NTB	NTC	
odglazuur	relief: geplooid wand			kop			1800	1950	NTB	NTC	
odglazuur	drukdecor: blauw floraal			bord		knik naar vlag	1800	1950	NTB	NTC	
eldspaatglazuur	drukdecor: rood floraal, goudfilet, schuin geplooid schouder			kan?			1850	1900	NTB	NTC	
			grijs	dakpan			1800	1950	NTB	NTC	machinaal
			wit	kalksteen							
			bruin	fles		cilindrische fles	1900	1950	NTB	NTC	
	bloem in cirkel met daaronder HOLLAND		lichtgroen	(zuig)fles			1875	1925	NTC	NTC	vormgeblazen Soetens 2001, 200, 202, 205
			rood	baksteen leiste			1550	1900	NTB	NTC	ca. 4 cm dik

